hанын агзы башлады көпүкләнмәјә, Короғлу иши белә көрәндә деди:

Јахшы јердә ахшамладын,
Әрәб оғлу, Әрәб оғлу!
Бојнуна кәфән доладын,
Әрәб оғлу, Әрәб оғлу!

Дөјүл бир дә бач верәси,
Инди алар чан кирәси,
Сәнсән јер-јурдун бирәси,
Әрәб оғлу, Әрәб оғлу!

Таны Короғлу сојуну,
Көр чида тәки бојуну,
Ачды башына ојуну,
Әрәб оғлу, Әрәб оғлу!

Ејваз бирдән Әрәб Рејhанын чијинләрини бурахыб јапышды бел кәмәриндән. Бир «ја мәдәд»! — дејиб дик галдырды көјә, вуруб јерә, чөкдү синәсинә.

Мејдан гарышды бир-биринә. «Әhсән, әhсән!» сәсиндән гулаг тутулду. Короғлу минарәдән үзүн Әрәб Рејhана тутуб деди:

Уча дағларын башында,
Думан олу, чискин олу.
Гар јағыбан кирдә бағлар,
Ачы јелләр әскин олу.

Бир икидин заты олса,
Голунун гүввәти олса,
Мејдан көрмүш аты олса,
Зүлфүгары кәскин олу.

Икидә јолдаш олмаса,
Бир гошуна баш олмаса,
hу дејиб саваш олмаса,
Ағыр лешкәр басгын олу.

Алычы гушлар әлләрдә,
Овлағы олар көлләрдә,
Гәриб икид јад елләрдә,
Динә билмәз мискин олу!

Өкүнмә, гузум өкүнмә,
Дашлар алыбан дөкүнмә,
hу дејиб мејдана кирмә,
Әл вар әлдән үстүн олу.

Буну дејиб Короғлу Ејваза ишарә еләди. Ејваз хәнчәри чәкиб дајады Әрәб Рејhанын боғазына. Ондан дөндү Короғлуја тәрәф ки, көрсүн онун фикри нәди. Короғлу деди:

— Ејваз, мән бир дәфә ону мәрдликлә басыб, мәрдликлә дә бурахмышам. Амма о бунун әвәзиндә мәнә намәрдлик еләди. Намәрд дә көрәк бу дүнјада јашамасын.

Ејваза елә бу сөз бәс иди. Бајаг hа хәнчәри чәкиб, башы лешдән ајырды, леши башдан.

О саат дәлиләр минарәнин гапысыны ачдылар. Короғлу чыхды бајыра. Әрәб Рејhанын сәркәрдәләри ону өлмүш көрүб тәслим олдулар. Дәлиләр hамысы долдулар шәhәрә.

Пашаны нә гәдәр ахтардылар, тапа билмәдиләр. О нечә дејәрләр, олду бир парча јағлы әпәк чөкилди көјә. Короғлу деди:

— Ејби јохду. Бу да бир чүр икидликди. Бу чүр адамларын икидлији онду. Доггузу гачмагды, бири hеч көзә көрүнмәмәк. Дај ахтармајын!

Гәрәз, дәлиләр атлары миндиләр. hамы hазырланды. Короғлу hај вурду ки, јола дүшсүнләр. Дәстә hәрәкәтә кәлди. Короғлу бахды ки, Ејваз hәлә hеч ата минмәјиб, hеч дејәсән минмәк фикриндә дә дејил. Сорушду ки:

— Ејваз нә көзләјирсән? Нијә минмирсән?

Ејваз чаваб вермәди. Короғлу бир дә сорушду. Ејваз јенә дә чаваб вермәди. Короғлу үчүнчү дәфә сорушанда Ејваз сазы көтүрдү. Көзләрини доландырыб бир дәфә әтрафа бахды, деди:

Уча дағларын башында,
Ала-дәмкил гар көрүнүр.
Мәним бу дәли көнлүмә,
Бир алакөз јар көрүнүр.

Көрүндү достумун кәнди,
Әмәјдим ләбиндән гәнди,
Ачылды көксүнүн бәнди,
Гојнунда чүт нар көрүнүр.

Короғлу дөнүб Ејвазын бахдығы тәрәфә баханда нә көрдү? Көрдү hүрү ханым гулаш сачлары төкүб кәрдәнинә, бојнуну гојуб чијнинә, елә бахыр, елә бахыр, елә бил бир дәнә јаралы чејранды. Короғлу мәсәләни баша дүшдү. Елә бу фикирдә иди ки, нә еләсин.

Ејваз алды сөзүн о бири ханәсини, деди:

Мән Ејвазам дөзәммәрәм,
Ал кејниб бәзәнмәрәм,
Чәнлибелдә кәзәнмәрәм,
Дүнја мәнә дар көрүнүр.

Мәсәлә Короғлу үчүн ајдын олду. Дај фикирләшмәјә јер галмады. Ата бир гырманч вурду, hүрүнүн јанына чатанда

әлини узадыб дик көтүрдү гојду тәркинә, дүзәлди јола. Ејваз да галхыб аты минди, дүшдү Короғлунун далына.

Гәрәз, дәстә шәһәрдән чыхыб Чәнлибелә тәрәф јола дүзәлди. Бир аз кетмишдиләр, бир дә бахдылар ки, оғлан, тәркиндә дә бир нәфәр кедир. Короғлу чатыб сорушду:

— Достум, сән һара?

Оғлан деди:

— Чәнлибелә. Даj бундан сонра мән Гарсда дуруш кәтирә билмәрәм.

Короғлу деди:

— Бәс о тәркиндәки кимди?

Оғлан деди:

— Анамды. Елә јерли-дибли бирдәфәлик көчүрәм.

Бәли, орада узун-узун јол илә, бурада мүхтәсәр дил илә, дәстә кәлиб Чәнлибелә чатды.

Даj пишваз, нә пишваз. Көрүш, нә көрүш... Короғлу һөкм еләди Һүрү ханымын ајағынын алтында једди јүз јетмиш једди гурбан кәсдиләр. Короғлу деди:

— Кәрәк Ејваза елә бир тој еләјәм ки, рузиқарын көзү белә тој көрмәмиш ола.

Дәлиләр дедиләр:

— Короғлу, инди тој вахты дејил.

Короғлу деди:

— Елә әсил тој вахты индиди. Һасан паша истәјирди ки, Болу бәјин, бир дә Әрәб Реjһанын әли илә иш дүзәлтсин. Болу бәји, дармадағын еләјиб, нишанлысыны Дүнја ханымы кәтирмишәм. Әрәб Реjһаны да чәһәннәмә васил еләјиб, Һүрү ханымы кәтирмишәм. Иншаллаһ Тоғаты да дағыдыб Һасан пашаның өзүнү Чәнлибелә кәтирәчәјәм.

Мәчлис гурулду, тој башланды. Короғлу бахды ки, Ејваз мәчлисдә јохду. Сорушду:

— Һаны Ејваз?

Дәли Һәсән деди:

— Ахыр адәт вар, сән онун атасысан, сән рүсхәт вермәсән о кәлмәз.

Короғлу сазы басды дөшүнә, деди:

Чағырын Ејвазы кәлсин мәчлисә,
Верин ширин бадә, чана нуш олсун!
Гурун нәртахтаны, кәлин оjнајаг,
Атын ағ зәрләри шеши беш олсун!

Бир хәләт бичәрәм Ејваз бојундан,
Инчимәрәм хасиjjәти-хојундан,
Кәсин тунчулардан, гырын гојундан,
Једиш дәлиләрим, кефләр хош олсун!

Уча дағлар башын алмасын думан,
Короғлу көнлүнә кәлмәсин күман,
Веррәм о икидә беш јүз мин түмән,
Ганчырғада кәлән ганлы баш олсун!

Дәли Һәсән илә Дәмирчиоғлу Ејвазы кәтирдиләр, мәчлисә. Короғлу бир Ејваза бахды, бир бој-бухунуна, шәсти-бәстинә нәзәр салды. Палтар, кејим, јараг, јасаг, дурна тели дә башында.

Короғлунун үрәји атланды. Сазы басды дөшүнә, деди:

Кеjиниб әлван сәрасәр,
Јашыл үстдән аллар Ејваз!
Ганлы гәмзән күндә ејләр
Һаj демәдән ганлар, Ејваз!

Һүснүн ајдан алды бачы,
Күн үстә гојду хәрачы,
Шәкәр төлхди, набат бачы,
Ләбләринди баллар, Ејваз!

Короғлујам, мән дә варам,
Олмаз гәнимә јалварам,
Чаһаркушә чүмлә алам,
Сәнә гурбан маллар, Ејваз!

Сөз тамама јетди. Короғлу Ејваза јер көстәрди. Елә бу дәмдә хәбәр кәлди ки, Никар ханым изин истәjир Һүрү ханымы мәчлисә кәтирсин. Короғлу изин верди. Ханымлар Һүрү ханымы кәтирдиләр мәчлисә, Короғлу бахды ки, Һүрү ханым һеч Ејваздан кери галан дејил. Никар ханым Һүрүнү бир кеjиндириб, кечиндирмишди, бир зинәт вермишди ки, кәл көрәсән.

Һүрү ханым Короғлуну көрчәк утанды, кәлинлик телләрини јығышдырды. Короғлу ајаға дуруб, сазы көтүрдү, өзү дөврән ачыб мәчлисә кирди. Деди:

Һүрү, аллаһы севирсән,
Гој төкүлсүн шух телләрин!
Кәл сахлама дал кәрдәндә,
Гој төкүлсүн шух телләрин!

Сән бир јашылбаш сонасан,
Баиссән мин бир гана сән,
Нә ола сөзүм анасан,
Гој төкүлсүн шух телләрин!

Короғлунун дирлијилә,
Дәлиләрин бирлијилә,
Хан Ејвазын әрлијилә,
Гој төкүлсүн шух телләрин!

Дејирләр ки, Ејвазын тоју дүз гырх күн, гырх кечә чәкди. Һасан паша Әрәб Рејһанын гырхыны верән күн Ејваз да Һүрү ханымла мурад вериб, мурад алды.

КОРОҒЛУНУН ДӘРБӘНД СӘФӘРИ

Инди сәнә һарадан дејим, нәдән дејим, Короғлунун чаван вахтларындан дејим.

Устад дејир ки, Короғлунун һәлә чаванлыг күнләри иди. Тәзәчә Дәли Һәсәнлә арха-архаја вериб Чәнлибелдә јурд-јува салмышды. Дәлиләр тәзә-тәзә башларына јығышырды. О вахтлар Короғлунун чох узаг јерләрә сәфәри олмазды. Амма ки Чәнлибел карван јолунун үстүндәјди дејин, Короғлунун сәдасы һәр јерә јајылмышды, һәр јердә ады бәлләнмишди.

Күнләрин бир күнүндә дәлиләр Короғлунун башына јығылмышдылар. Һәрә өз көрдүјүндән, өз ешитдијиндән сөһбәт едирди. О данышды, бу данышды. Дәмиргапы Дәрбәнд елләриндән кәлмиш бир дәли вар иди, нөвбәт кәлиб она чатды.

Короғлу сорушду:

— Де көрәк, сән һардан дејәчәксән? Дејирләр Дәмиргапы Дәрбәнд чох тә'рифли јерди.

Дәли деди:

— Короғлу, нечә ки, ешитмисән, еләчә дә вар. Дәмиргапы Дәрбәнд өзкә аләмди. Орада тә'рифли шеј чохду. Амма ки бунларын һеч бириси тә'рифдә Мө'минә ханыма чата билмәз.

Короғлу сорушду:

— Мө'минә ханым кимди?

Дәли деди:

— Мө'минә ханым Дәрбәнд пашасы Әрәб пашанын гызыды. Дәли Мө'минә ханымы о гәдәр тә'рифләди ки, онун көзәллијиндән, икидлијиндән о гәдәр данышды ки, Короғлу көрмәзә-билмәзә вурулду Мө'минә ханыма.

Елә ки дәлиләр дағылдылар, Короғлу Дәли Һәсәнлә араны хәлвәт еләјиб өз фикрини она ачды. Дәли Һәсән дә Короғлунун фикринә разы олду. Иш белә оланда Короғлу ајаға галхды, кејинди, кечинди, Чәнлибели, дәлиләри Һәсәнә тапшырды, өзү дә Гыраты миниб, Дәрбәндә тәрәф јола дүшдү.

Күнә бир мәнзил, тәјји-мәназил, о нечә дејәрләр, тәпәләр ашды, дәрәләр кечди, мәнзилдән өтүб мәнзилә дүшдү, күнләрин бир күнүндә кәлиб Дәрбәндә чатды. Дәмиргапы Дәрбәнд Короғлунун чох хошуна кәлди. Әввәл-әввәл башлады атын үстүндә шәһәри кәзмәјә.

Чамаат бахды, валлаһ, шәһәрә бир оғлан кәлиб, бир оғлан кәлиб ки, елә бил Зал оғлу Рүстәмди. Һај дүшдү шәһәрә. Чамаат јығылды Короғлунун тамашасына. О гәдәр олду ки, ахырда бу сәда кәлиб чатды Әрәб пашанын гулағына. Әрәб паша вәзири көндәрди ки:

— Кет, ону чағыр, кәлсин мәним јаныма.

Вәзир кедиб Короғлуну тапды, пашанын јанына кәтирди. Әрәб паша Короғлуја јер көстәрди. Елә ки, Короғлу әјләшди, Әрәб паша үзүн она тутуб сорушду:

— Икид, де көрүм кимсән? Бураја нә үчүн кәлибсән?

Короғлу деди:

— Әрәб паша, о шеј үчүн ки мән кәлмишәм, ону дил илә демәк олмаз. Әкәр изин версән, саз илә дејәрәм.

Әрәб паша деди:

— Изинди, дел

Короғлу үчтелли сазы басды дөшүнә, деди:

Әрәб паша, сәнә бир әрз еләјим,
Јерим хәбәр алсан, Мурадбәјлијәм.
Јағы дүшмән мәннән говга башласа,
Мисри гылынч өлдә көрәк тејләјәм.

Бағ бәсләјиб, гызыл күлүн дәрмәсән,
Дәриб, дәриб јајлыг үстә сәрмәсән,
Мәтләбә кәлмишәм, мәтләб вермәсән,
Сығал вериб мисри гылынч совлајам.

Үз тутмушам бу диjара кәлмишәм,
Чәнлибелдән бир илгара кәлмишәм,
Короғлујам, назлы јара кәлмишәм,
Көрәк көзәлләри сечиб соjлајам.

Сөз тамама јетишди. Әрәб паша Короғлунун өзүнү көрмәмишди. Амма икидлијиндән, гочаглығындан чох ешитмишди. Деди:

— Икид, белә ки дејирсән, олмаја сән чәнлибелли гоч Коroғлусан?

Короғлу деди:

— Бәли. Оjам ки варам.

Әрәб паша деди:

— Сән бизим бу елләрә чох хош кәлмисән. Амма ки бир өмәлли-башлы мәни баша сал көрүм, нә истәjирсән?

Короғлу јенә дә сазы басды дөшүнә, деди:

Биздән салам олсун Әрәб пашаја,
Сәндән истәдијим бир зәнан ола.
Орталыға һеч салмаја ачылыг,
Дили ширин, өзү мећрибан ола.

Әр мәһәббәтиндә ола мө'тәбәр,
Кәркәдан бәдәнли, аг маја дилбәр,
Мәрд мејданда бир икидә бәрабәр,
Доғдуғу һүнәрли бир оғлан ола.

Гашы чәллад ола, кирпији алмас,
Һәрдәм арсыз-арсыз данышыб күлмәз,
Әрә јалан дејиб кап-килај билмәз,
Гонумла, гоншујла доғру тән ола.

Короғлујам, намәрд кечмәз јанымдан,
Мәрд кимсәни чох истәрәм чанымдан,
Ондан икид төрәр, гачмаз гәнимдән,
Истәр гырғын дүшә, јүз мин ган ола!

Әрәб паша мәтләби баша дүшдү. Билди ки, Короғлу гызы Мө'минә ханымы истәјир. Сазы Короғлунун әлиндән алды, деди:

Биздән салам олсун гоч Короғлуја,
Бизим гызлар јаман одјанар олур.
Рам олубан һәркиз мәрдлә ујушмаз,
Өзү бәдхој, дили зәһримар олур.

Бирини дејәрсән, бешини дејәр,
Ачы үз көстәрсән, бејнини јејәр,
Һәрдән гејзә көлсә әрини дөјәр,
Әр мәһәббәтиндә ситәмкар олур.

Кәл отур дејәрсән, көлиб отурмаз,
Даш түләк атлартәк кәмәнд атдырмаз,
Көнлү јохса, биләјиндән тутдурмаз,
Гонума, гоншуја бәд тәһәр олур.

Булгасыны чәкмәз султандан, хандан,
Рәнки гачмаз чәнкдән, савашдан, гандан,
Ондан икид төрәр гачмаз мејдандан,
Мејданлар ичиндә һәр вахт вар олур.

Короғлу деди:

— Паша, мәнә дә елә белә бир гыз лазымды.

Короғлунун белә мәрди-мәрдана данышмағы Әрәб пашанын хошуна кәлди. Вәзири, вәкили јығды. Мәсләһәт еләди. Онлар да разы олдулар.

Әрәб паша Мө'минә ханыма адам көндәрди. Мө'минә ханым да чаваб верди ки, атам күлли-ихтијарды, нечә мәсләһәт көрүрсә, елә дә еләсин.

Бәли, тәдарүк көрүлдү. Тој, дүјүн, Мө'минә ханымы вердиләр Короғлуја. Короғлу бу галмаг илә дүз гырх күн Мө'минә ханымын јанында галды. Елә ки гырх күн тамам олду, Короғлу деди:

— Мө'минә ханым, дај бу гәдәр галдыг бәсди. Инди јаваш-јаваш һазырлаш кедәк Чәнлибелә.

Мө'минә ханым деди:

— Мән атамын торпағындан чыхыб һеч бир јерә кетмәрәм.

Короғлу һәр нә гәдәр еләдисә, Мө'минә ханым јох деди ки, јох деди: Короғлу көрдү олмајачаг. Ахырда базубәндини ачыб верди Мө'минә ханыма, деди:

— Мән кедирәм. Инди ки, сән кетмирсән, онда ал бу базубәнди сахла! Әкәр гызым олду, сатыб хәрчлик едәрсән, јох, әкәр оғлум олду, бағларсан голуна, көлиб мәни тапар.

Буну дејиб Короғлу һалал-һүммәт еләди, көрүшдү. Гыраты миниб кери Чәнлибелә гајытды. Дәлиләр јенә дә Короғлунун башына јығылдылар.

Дәли Һәсән сорушду ки:

— Короғлу, бәс нијә тәк көлибсән?

Короғлу алды сазы, басды дөшүнә, деди:

Чаным Һәсән, көзүм Һәсән,
Дил вермәди, јар нә дејим?
Сәнә гурбан өзүм Һәсән,
Көнлүмдә ah-вар нә дејим?

Ајрыланда чандан олдум,
Мән диндән, имандан олдум,
Һәм султандан; хандан олдум,
Дүнја мәнә дар нә дејим?

Короғлујам, мәлул дүшдүм,
Гүрбәт елдә вәлил дүшдүм,
Мө'минәјә дәлил дүшдүм,
Тәрлан олмаз сар, нә дејим?

Инди Короғлу өз дәлиләри илә галсын Чәнлибелдә, сәнә кимдән дејим, Дәрбәнддә Мө'минә ханымдан.

Мө'минә ханымын, о нечә дејәрләр, дүз доггуз ај, доггуз күн, доггуз саатдан сонра бир оғлу олду. Адыны гојдулар Һәсән. Ушаг елә бил ки, ајла, иллә јох, саатла, дәгигә илә бөјүјүрдү. Елә иди ки, бир ајлығында ики јашлы ушаға охшајырды. Де дајалар тутулду. Даја вахты кечди, моллалар тутулду. Һәсән бөјүјүб, бөјүк оғлан олду. Бабасы Әрәб паша ону пәһләванлара, сәркәрдәләрә тапшырырды. Һәсәнә јаваш-јаваш ат минмәк, ох атмаг, гылынч вурмаг, күштү тутмаг елмини өјрәтмәјә башладылар. Амма бурасыны дејим ки, ушаг јаман надинч иди.

Јетәнә јетирди, јетмәјәнә бир даш атырды. Бир нечә дәфә Әрәб паша чағырыб дәлил-дәлајил дә еләди. Амма нә дедисә, һеч бири Һәсәнин гулағына кирмәди. Һәр нә дејирдиләрсә, һамысыны бу гулағындан алыб о бири гулағындан өтүрүрдү. Елә өз билдији әлиндә иди. Белә-белә ишләринә көрә бабасы Һәсәнин адыны гојмушду Күрдоғлу. Елә һамы да ону бу адла чағырырды.

Күрдоғлу бөјүјүб он једди, он сәккиз јашларына чатды. Күнләрин бир күнүндә Күрдоғлу бир кечәл кәдә илә сөзләшди. Бу деди, о деди, Күрдоғлу еләмәјиб тәнбәллик, кечәлин гулағынын дибинә бир јумруг гојду. Кечәл бир тәһәр өзүнү Күрдоғлунун әлиндән гуртарыб, гача-гача деди:

— Мән сәнә нә еләмишәм мәни вурурсан, ај атасындан бихәбәр!

Сөз Күрдоғлуну көтүрдү.

— Ајә, кимә дејирсән? — дејиб, дүшдү кечәлин далына. Бурда кечәл, орда кечәл, тута билмәди. Кечәл гачыб әлдән чыхды.

Күрдоғлу орадан дөнүб бирбаш кәлди анасынын үстүнә. Мө'минә ханым бир дә бахды ки, буду, оғлу кәлир. Амма елә кәлир, елә кәлир, елә бил ки, бу саат од олуб дүнјаны јандырачаг. Көзләриндән ган дамыр.

Мө'минә ханым сорушду:

— Бала, нә вар?

Күрдоғлу она чаваб вермәјиб сорушду:

— Де көрүм, мәним атам кимдир?

Мө'минә ханым әввәл-әввәл истәмәди ки, ишин оланыны ачыб десин. Көзүнүн ағы-гарасы бирчә әзиз-хәләф баласы иди. Деди дејәрәм чыхыб кедәр. Ону алдатмаг истәди:

— Бала, сәнин атан јохду.

Күрдоғлу көрдү јох, дејәсән анасы дүз демир.

— Ана, дүзүнү де көрүм, мәним атам кимди? Демәсән бу саат сәни дә өлдүрәчәјәм, өзүмү дә. Мәнә күчәдә-базарда атасындан бихәбәр дејирләр.

Мө'минә ханымын әлачы кәсилди.

Деди:

— Оғул, мән сәнә демәк истәмирдим. Инди ки белә олду, бил вә ахаһ ол! Сәнин атан вар. Өзү дә ханлара, пашалара ган уддуран чәнлибелли гоч Короғлуду.

Күрдоғлу деди:

— Бәс индијә кими нијә буну мәндән кизләдибсән?

Мө'минә ханым деди:

— Оғул, сән ахы һәлә ушагсан. Горхурдум ки, дејәм, кедәсән дүшмән әлинә дүшәсән. Атанын дүшмәни чохду. Билсәләр, о саат сәни тәләф едәрләр.

Күрдоғлу галхды ајаға. Деди:

— Ана, индијәчән кизләтмисән, бәсди. Рүсхәт вер, мән кедирәм атамы тапам.

Мө'минә ханым нә гәдәр еләдисә, олмады ки, олмады. Ахырда бир тәһәр сакитләшдирди ки:

— Јахшы бир кечә мәнә мөһләт вер, фикирләшим, сабаһ дејәрәм.

Өзү дә бу тәрәфдән әлалты әһвалаты атасы Әрәб пашаја јетирди ки, бәс оғлан иши билиб кедир.

Бу дәфә Әрәб паша Күрдоғлуну чағырды јанына, деди:

— Бала, көрүрсән ки, гочалмышам. Сәндән башга бир кәсим дә јохдур. Сәнин Чәнлибелдә нә ишин вар? Кәл гал мәним јеримдә; паша ол! Јазарыг, атан да кәләр, көрәрсән.

Күрдоғлу деди:

— Јох, баба! Мәндән паша олмаз. Мән кедәчәјәм.

Әрәб паша көрдү ки, олмајачаг, деди:

— Бала, атаны баладан ајырмаг намәрдликдир. Инди ки, истәјирсән кет, амма ананы, мәни јаддан чыхартма.

Ондан деди:

— Бала кет, хәзинәдән пул көтүр. Илхыдан да бәјәндијин атлардан бирини сеч, миң кет. Аллаһ јахшы јол версин.

Күрдоғлу бабасы илә әлтәмән тутуб һалаллашды, орадан хәзинәјә кедиб, нә гәдәр ки лазым иди, пул көтүрдү. Сонра өзүн верди илхыја. Илхычы јазыг һансы аты тутуб вердисә, һеч бири Күрдоғлунун табыны кәтирмәди. Ахырда деди:

— Бала, бу илхы, бу да сән! Өзүн сеч!

Илхыда бир боз дај вар иди. Анадан олан күндән һәлә һеч кәс онун һәндәвәринә кедә билмәмишди. Күрдоғлунун көзү һаман боз даја дүшдү. Илхычы деди:

— Бала, ону тутмаг мәним ишим дејил, өзүн тут!

Күрдоғлу кәмәнд атыб дајы тутду. Сән демә, бу Кәһәрнишан мадјанын баласы имиш.

Гәрәз, Күрдоғлу боз даја минди, орадан бирбаш сүрүб кәлди, базарда уста Фәтәли адлы бир гылынч гајыран вар иди, дүз онун јанына. Деди:

— Уста, мәнә бир гылынч гајыр!

Уста истәди ки, мүштәрини тез јола салсын. Һазыр гылынчлардан бирини көтүрүб верди она. Күрдоғлу бир әли илә гылынчын гәбзәсиндән јапышды, бир әли илә дә учундан. Елә белә гатламаг истәјәндә гылынч кирт ортадан гырылыб ики парча олду. Уста икинчи бир гылынч верди. Күрдоғлу ону да беләчә гырды. Уста бирини дә верди. О да белә. Бирини дә верди, о да белә. Уста бахды ки, белә кетсә дүканда гылынч галмајачаг. Деди:

— Aj бала, мән бир касыб адамам. Бир сүрү күл-күлфәтим вар. Һамысы көзүнү дикиб бура. Бунлары нијә гырыб јерә төкүрсән?

Күрдоғлу деди:

— Мән сәнә дедим ки, мәнә бир дәнә јахшы гылынч гајыр. Мән нә еләјим? Сән өзүн бунлары мәнә верирсән дә...

Уста деди:

— Јахшы, де көрүм, нечә гылынч истәјирсән?

Күрдоғлу алды, көрәк нә деди:

Чаным уста, мәнә бир гылынч гајыр,
Нә узун, нә көдәк, бир гәрар ола.
Дәстәји ширмајы, өзү гошанов,
Вуранда үрәкдән хәбәрдар ола.

Хорасан поладын јахшысындан сеч,
Јахшысы олмаса, јаманындан кеч,
Һәр нәјә вуранда дајанмаја һеч,
Ја фил, ја кәркәдан, ја шаһмар ола.

Ирахды мәнзилим, узагды ара,
Сују чох сәрт ола, гылову гара.
Јары чылха полад, јары налпара,
Гара әгрәб кими зәһрлимар ола.

Күрдоғлу, камандар өтүрмәз авы,
Кимди бу дүнјада атамын бавы,
Гајытмаја агзы, ити гылавы,
Һараја ки, дәјди, тарумар ола.

Уста мәсәләни баша дүшдү. О саат јары Хорасан полады, јары налпара бир гылынч гајырыб верди. Күрдоғлу бу гылынчын да, сындырдығы гылынчларын да артыгламасилә пулуну верди. Дуруб гылынчы белинә бағлады, аты минди, кәлди анасынын јанына.

Деди:

Чаным ана, көзүм ана,
Рүсхәт вер, мән кедәр олдум.
Сәнә гурбан өзүм ана,
Рүсхәт вер, мән кедәр олдум.

Алды Мө'минә ханым, деди:

Чаным оғул, көзүм оғул,
Аллаһа тапшырдым сәни!
Сәнә гурбан өзүм оғул,
Аллаһа тапшырдым сәни!

Алды Күрдоғлу, деди:

Нәсиһәтләрин тутарам,
Ганым ганлара гатарам,
Кедиб атама чатарам,
Рүсхәт вер, мән кедәр олдум.

Алды Мө'минә ханым, деди:

Короғлуду, атан заты,
Чәнлибелдә вар бусаты,
Базубәндди аманаты,
Аллаһа тапшырдым сәни!

Күрдоғлу деди:

Ширин сөзүн зүлал елә!
Гара гашын һилал елә!
Ана, сүдүн һалал елә!
Рүсхәт вер, мән кедәр олдум.

Алды Мө'минә ханым, деди:

Мө'минәјәм, сөзүм зүлал,
Көзүм ала, гашым һилал,
Сүдүм олсун сәнә һалал,
Аллаһа тапшырдым сәни!

Сөз тамам олду. Мө'минә ханым Короғлунун базубәндини чыхардыб онун голуна бағлады. Үзүндән, көзүндән өпүб деди:

— Оғул, мәбада, мәбада, бир адама ким олдуғуну дејәсән! Короғлунун оғлу олдуғуну биләп кими сәни өлдүрәрләр.

Гәрәз, ана-оғул көрүшдүләр. Мө'минә ханым дуа еләмәкдә галды, Күрдоғлу атыны сүрүб Чәнлибелә тәрәф јол башлады.

Күрдоғлу үч күн, үч кечә ат сүрүб, кәлиб күрдүстанлы Әһмәд ханын вилајәтинә чыхды. Елә кәндин ашағы тәрәфи илә атыны сүрүрдү, бир дә бахды ки, буду, көзәл бир күрд гызы булагдан су долдурур. Күрдоғлу аты булаға тәрәф сүрүм дејәндә, бир дә гыз башыны галдырды јухарыја. Гызын көзләри елә Күрдоғлунун көзләринә саташан олду. Елә бил ки, Күрдоғлуну илдырым вурду. Ихтијарсыз аты сахлады. Дејәсән, елә гыз да елә олду. Амма аталар дејибләр ки, күрд гызы јаман сәрт олар. Бәдхо ат кими нә јујән верәр, нә үзәнки.

Күрдоғлу гыздан су истәди. Мећри ханым дәстини она узатды. Күрдоғлу дәстини алыб, ешг пијаләси кими башына чәкди.

Мећри ханым бахды ки, Күрдоғлу доғрудан да чанлара дәјән бир оғланды. Гәсдән ону бәркә-боша салмаг истәди ки, көрсүн сөзүндә мөһкәм адамды, ја јох. Деди:

Кәл бојун гурбаны олум, ај оғлан,
Чых кет бурдан, мәндән сәнә јар олмаз.
Әмсән ләбләрими ағзын долар ган,
Чых кет бурдан, мәндән сәнә јар олмаз.

Күрдоғлу алды Мehри ханымын чавабында, көрәк нә деди:

Јар дејибән чыхыб вәтәндән кәлдим,
Сәнсиз бу јерләрдән, дилбәр, кетмәрәм.
Нә мәканын гушу олдуғун билдим,
Сәнсиз бу јерләрдән, дилбәр, кетмәрәм.

Мehри ханым деди:

hај десәм, галадан атарлар охлар,
hеј десәм, дәрјада титрәр балыглар,
hуј десәм, зиндана сәни гатарлар,
Чых кет бурдан мәндән сәнә јар олмаз.

Күрдоғлу деди:

Кәләндә анамдан алдым дәрсими,
Чыхарда билмәрәм әршә сәсими,
Бурда кәсдирсән дә лап нәфәсими,
Сәни апармамыш, дилбәр, кетмәрәм.

Мehри ханым деди:

hај вуррам гошуна төкүләр инди,
Саларлар бојнуна, оғлан, кәмәнди,
Көрмәзсән Мehридән шәкәри, гәнди,
Чых кет бурдан, мәндән сәнә јар олмаз.

Күрдоғлу hирсләнди, деди:

Кәлән гошунуну јер-јан ејләрәм,
Чәкәрәм гылынчы, ал ган ејләрәм,
Күрдоғлујам, јурдун виран ејләрәм,
Сәни апармамыш, дилбәр, кетмәрәм.

Күрдоғлунун ахырда белә гәзәбләнмәји Мehри ханымын хошуна кәлди. Ону бир аз да гызышдырмаг үчүн алды, деди:

Де сән hандан, бу сөз hандан?
Вар кет бурдан, әчәм оғлу!
Јохса әл чәкибсән чандан?
Вар кет бурдан, әчәм оғлу!

Күрдоғлу деди:

Јар дејиб кәлмишәм бура,
Үрәјимдә варды јара,
Горхутма мәни дубара,
Кәлмишәм апарам сәни.

687—18

Мehри ханым деди:

Һајгырсам сәни тутарлар,
Голун кәрдәндә чатарлар,
Дәрин гујуја атарлар,
Вар кет бурдан, әчәм оғлу!

Алды Күрдоғлу деди:

Һајгырыб киррәм мејдана,
Аман вермәрәм дүшмана,
Бојадарам гызыл гана,
Кәлмишәм апарам сәни.

Мehри ханым деди:

Мән Әһмәд ханын гызыјам,
Мәрд елләрин улдузујам,
Елчи көндәр, иразыјам,
Вар кет бурдан, әчәм оғлу!

Алды Күрдоғлу деди:

Мән дә күрдәм, Күрдоғлујам,
Әзиз хәләф, јурд оғлујам,
Короғлунун гурд оғлујам,
Кәлмишәм апарам сәни.

Сөз тамам олду. Мehри ханым дәстини көтүрүб дүзәлди јола. Күрдоғлу да атын башыны дөндәриб, дүшдү Мehри ханымын далына.

Ди кәлһакәл, кәлһакәл, кәлиб чатдылар бир имарәтин габағына. Мehри ханым бир гапыны ачыб кирди ичәријә. Күрдоғлу билди ки, бура Әһмәд ханын евидир. Дај еләмә тәнбәнлик, бирбаш аты сүрдү ханын гапысына. Бәли, фәррашлар хәбәр апардылар хана ки, бәс бир оғлан кәлиб бу нәмдә, бу нишанда, сәни көрмәк истәјир. Әһмәд хан изин верди. Кәлиб Күрдоғлуну апардылар Әһмәд ханын јанына. Күрдоғлу салам верди. Әһмәд хан әлејк алыб јер көстәрди. Елә ки Күрдоғлу өјләшди, Әһмәд хан үзүн она тутуб сорушду:

— Һә икид, де көрүм, нә мәтләбин вар?

Күрдоғлунун елә ушаглыгдан белә бир хасијјәти вар иди ки, һәр шејин дүзүнү севәрди. Һача-күчә илә арасы олмазды. Үрәјиндә нә вар идисә дилиндә дә о иди. Деди:

— Әһмәд хан, кәлмишәм аллаһын бујруғу, пејғәмбәрин шәријәти илә сизин Мehри ханымы истәмәјә. Кәрәк јох демәјәсән.

Әһмәд хан Күрдоғлунун чијниндәки саздан елә билди ки, ашыгды. Деди:

Бәлалар кәләр башына,
Бу сөвдадан гајыт, ашыг!
Сөзләрин кәлмир хошума,
Бу сөвдадан гајыт, ашыг!

Алды Әһмәд ханын чавабында Күрдоғлу, көрәк нә деди:

Говға ачарам башына,
Мећри јары вер, гајыдым.
Зәһәр гатарам ашына,
Мећри јары вер, гајыдым.

Әһмәд хан көрдү, јох, ашыг өзүндән дејир. Деди:

Сән кәлмисән, азларыла,
Кәлән баһар, јазларыла,
Јар севибсән сазларыла,
Бу сөвдадан гајыт, ашыг!

Алды Күрдоғлу, деди:

Мән кәлмишәм чохларыла,
Ишим јох горхагларыла,
Чанын аллам охларыла,
Мећри јары вер, гајыдым!

Әһмәд хан деди:

Варды башынын хатасы,
Дөшүндә охун бутасы,
Вермәз Мећрини атасы,
Бу сөвдадан гајыт, ашыг!

Алды Күрдоғлу, деди:

Мән Күрдоғлујам, саным вар,
Гылынчым вар, галханым вар,
Дағ дајанмаз туфаным вар,
Мећри јары вер, гајыдым.

Әһмәд хан сазла дедији кими, сөзлә дә деди ки:

— Мән гызымы сәнә вермәрәм. Нечә кәлибсәнсә, еләчә дә чых кет.

Күрдоғлу деди:

— Мән дә Күрдоғлујам, Мећрини алмамыш бу јердән кедәси дејиләм.

Әһмәд хан Күрдоғлунун белә өзүнә чох архајын олмасындан шүбһәләнди, деди:

— Белә јекәхана-јекәхана ки данышырсан, бир де көрүм, ахыр сән кимсән? Һарадан кәлиб, һараја кедәнсән?

Алды бу сөздә Күрдоғлу көрәк нә деди:

Әһмәд хан, бил, мәним јолум,
Дағыстандан кәләр олду.
Вардыр гылынч вуран голум,
Дәрд бағрымы дәләр олду.

Галханы тутарам баша,
Әлимдән чәкәрсән һаша,
Дағыстанда Әрәб паша,
Көз јашыны силәр олду.

Күрдоғлуду, кәлди дилә,
Мисри гылынч алды әлә,
Јолу дүшүб Чәнлибелә,
Өз атасын диләр олду.

Әһмәд хан Күрдоғлунун Чәнлибелә кедирәм демәјиндән шәккә дүшдү. Фикирләшди ки, бәлкә бу Короғлунун дәлиләриндәнди. Адамларына көз еләди ки, Күрдоғлуну тутсунлар. Бирдән беш-алты адам төкүлдү Күрдоғлунүн үстүнә. Күрдоғлу көрдү јох, Әһмәд хан башга чүрә башлады. О саат анасынын сөзләри јадына дүшдү. Билди ки, бу да атасы Короғлунун дүшмәнләриндәнди. Әл еләди гылынчына. Бир она, бир буна, үстүнә дүшән адамларын һамысыны шил-күт еләди. Әһмәд хан көрдү ки, иш харабды. Бир тәһәр өзүнү верди гапыја тәрәф чыхды бајыра, гошуна һај вурду. Гошун һәр тәрәфдән төкүлдү, Күрдоғлу иши белә көрәндә дајанмајыб өзүнү атды чөлә. Де она бир гылынч, буна бир гылынч, өзүнү јетирди ата. Миниб аты, гајыдыб дөшәнди гошунун чанына. Гошун пијада, Күрдоғлу атлы. Гошуна бир һај верди ки, даj нә тәһәр. Вуруша-вуруша үзүнү тутду Әһмәд хана, деди:

Кәл сәнә сөјләјим, ај Әһмәд паша,
Јон чевириб Чәнлибелә кедирәм.
Дүшмәнләр әлимдән чәкәрләр һаша,
Јон чевириб Чәнлибелә кедирәм.

Ат ојнадыб Чәнлибелә чатарам,
Аслан кими дәрәләрә јатарам,
Кәмәнд атыб дүшмәнләри тутарам,
Јон чевириб Чәнлибелә кедирәм.

Анамын јолунда голу бағлыјам,
Атамдан ајрыјам, синәдағлыјам,
Күрдоғлујам, Короғлунун оғлујам,
Јон чевириб Чәнлибелә кедирәм.

Әһмәд хан һаj вурду ки, гошун атлансын. Гошун башлады атланмаға. Күрдоғлу гошуну белә атланан көрәндә алды, көрәк нә деди:

Үзәнки вурун атлара,
Әлләшәк әлбәәл бу күн!
Бојлајаг чөлләри, дүзү,
Доланаг чөлбәчөл бу күн!

Гыj вурун гошун јерисин!
Һөкмүнүздән даш әрисин!
Гошун дөрд јаны бүрүсүн!
Дүзүлсүн далбадал бу күн!

Бағбан олуб бар истәрәм,
Һејва истәр, нар истәрәм,
Күрдоғлујам, јар истәрәм,
Хан ја өлдүр, ја өл бу күн!

Сөзүнү тамам еләјиб, Күрдоғлу јенә дә өзүнү вурду гошуна. Гатым-гатым гошуну гатлады. Гошун башлады кериләмәјә.

Инди гошун вурушмагда олсун, сизә хәбәр верим, Мећри ханымдан.

Мећри ханым көрдү атасынын гошуну басылыр, әсил фүрсәтди. Өзүнү јетирди атасынын бәрабәринә. Зәмини-әдәб өпүб деди:

— Атаjы-мећрибан, бу гошуну нијә белә гырдырырсан? Бу сән билдијин адамлардан дејил. Бу, чәнлибелли гоч Короғлунун оғлуду. Ону нә тутмаг олар, нә дә өлдүрмәк. Бир дә ки, сән елә тутаг ки, ахырда тутуб ону өлдүрдүн. Бәс сонра атасына нә чаваб верәчәксән?

Әһмәд хан кетди фикрә. Көрдү гыз чох ағыллы сөз дејир. Чағырды вәзири ки:

— Вәзир, тәдбир!.. Де көрәк нә еләјәк?

Вәзир деди:

— Хан сағ олсун, мәним тәдбирим белә ки, истәдијини верәк. Бу, чәнлибелли гоч Короғлунун оғлуду. Сонра биз онун габағында дура билмәрик. Амма гоһум олсаг, ханларын, пашаларын јанында һөрмәтимиз бирә мин артар.

Әһмәд хан деди:

— Онда тез ол даваны дајандыр!

Вәзир әмр еләјиб гошуну кери гајтарды. Гошун илан ағзындан гуртармыш кими о саат кери дөндү. Вәзир өзүнү јетирди Күрдоғлуја ки:

— Икид, әл сахла! Ханын әрзи вар.

Күрдоғлунун көзләри елә гызмышды ки, Деди:

— Мән хан-ман билмирәм. Ја Мећрини верин, ја торпағынызы торба илә дашытдырачағам.

Вәзир деди:

— Сән бир әл сахла, әрзимә мүлтәфит ол, көр нә дејирәм.

Күрдоғлу деди:

— Дедим ки, мән әрз-мәрз билмирәм. Ја буду Мећри ханымы верин, ја буду бу шәһәрин јериндә турп әкәчәјәм.

Вәзир көрдү олмајачаг. Деди:

— Чаным, веририк, еј веририк. Мән елә кәлмишәм ону дејәм.

Күрдоғлу дајанды, деди:

— Һә, инди ки, верирсиниз, онда әл сахлајырам.

Гәрәз, Әһмәд хан елин дәби илә тој еләјиб, гызы Мећри ханымы верди Күрдоғлуна. Кәлин кәлән кечә Күрдоғлу деди:

— Мећри ханым, инди бир нечә мүддәт көрәк мәни көзләјәсән. Мән көрәк кедәм атамы тапам, сонра гајыдам кәлəм.

Бу ишә Мећри ханым да разы олду, Әһмәд хан да. Елә ки сәһәр олду, Күрдоғлу һазырлашды.Әһмәд ханла көрүшдү, вәзирлә көрүшдү, Мећри ханымла көрүшүб јола дүшдү. Де күнә бир мәнзил, Чәнлибелә тәрәф јол башлады.

Бир күн ат сүрдү, ики күн ат сүрдү, үчүнчү күн кәлиб гочаја раст олду. Атыны сахлајыб кәмали-әдәблә гочаја салам верди. Гоча әлејк дејәндән сонра Күрдоғлу алды, көрәк гочаја нә деди:

Гоча баба, олум мән сәнә гурбан,
Сөјлә Короғлудан мәнә бир хәбәр!..
Көрән Чәнлибелдә сүрүрмү дөвран?
Сөјлә Короғлудан мәнә бир хәбәр!..

Гәввас кими дәрјалара даларам,
Мүхәннәт јурдуна талан саларам,
Јағы душмәнләрдән гисас аларам,
Сөјлә Короғлудан мәнә бир хәбәр!..

Күрдоғлујам, чаван-чомәрд јашында,
Өлдүррәм намәрди тәр савашында,
Чәнлибелдә дәлиләри башында,
Сөјлә Короғлудан мәнә бир хәбәр!..

Сөз тамама јетишди. Күрдоғлу сазла сорушдуғу кими, сөзлә дә Чәнлибели, Короғлуну гочадан сорушду:

Гоча деди:

— Оғул, дүз кәлибсән. Бах, о гоша гајаны көрүрсәнми? Чәнлибел орады. Бир аз ат сүрсән чатарсан.

Күрдоғлу гочадан ајрылыб Чәнлибелә үз гојду. Кәлиб, Короғлунун Јағы горуғуна чатды. Көрдү ат да әлдән дүшүб, өзү

дә. Белә Чәнлибелә кетмәк истәмәди. Дүшүб аты ота бурахды, өзү дә узанды ки, бир аз динчин алыб дурсун, Чәнлибелә чыхсын. Инди ат отламагда олсун, Күрдоғлу да динчәлмәкдә, сәнә кимдән дејим, дәлиләрдән.

Дәлиләрдән бир нечәси: Дәмирчиоғлу, Ејваз, Исабалы мәшг еләјирдиләр. Бир дә бахдылар ки, Јағы горуғунда ат вар. Диггәтлә бахыб көрдүләр ки, бир адам аты ота бурахыб, өзү дә узаныб динчини алыр. Исабалы деди:

— Сиз ишиниздә олун, мән көрүм о кимди?

Исабалы буну дејиб аты әлдән гојду. Бир сунчимдә Јағы горуғуна чатды.

Деди:

— Әјә, кимсән? Бу аты нијә бура бурахмысан? Дур, атыны да көтүр, дүш габағыма!

Исабалынын белә јекә-јекә данышмағы Күрдоғлуја ачыг кәлди, динмәз-сөјләмәз јериндән дурду, әл атыб Исабалыны, атын үстүндән јерә вурду. Әлләрин, ајагларын сарыды. Сонра гајыдыб јенә дә узанды.

Дәлиләр көзләдиләр, көрдүләр Исабалы кәлмәди. Дәмирчиоғлу кәлди ки, көрсүн нә олуб, Күрдоғлу ону да тутуб әлајағыны бағлады, јыхды Исабалынын јанына. Ејваз кәлди, о да елә.

Дәлиләр иши белә көрүб Короғлуја хәбәр вердиләр. Короғлу галхды, јараг-јасағыны көтүрүб кәлди. Көрдү иш гијамәтди. Адлы-санлы дәлиләр һамысы јан-јана дүзүлүб гурбанлыг мал кими јатыр. Бир кәлпејсәрин бириси дә бөјрүн јерә вериб узаныб.

Дәлиләр Короғлуја ишарә еләдиләр ки:

— Өзүнү көзлә! Бу сән дејән чанаварлардан дејил, еһтијатлы ол!

Короғлу јанашды Күрдоғлуја деди:

— Бала, де көрүм кимсән? Һарадан кәлиб, һараја кедирсән?

Күрдоғлу дурду ајаға. Елә Короғлуну көрчәк, о нечә дејәрләр, гушу гонду, ганы гајнады. Деди:

— Икид, де көрүм кимсән? Адын нәди?

Короғлу деди:

— Һәлә әввәлчә де көрүм, рүсхәтсиз бураја нијә кирибсән? Бир дә бунлары нијә белә еләјибсән?

Күрдоғлу деди:

— Икид, мән бу саат бурадан чыхарам. Онлары да бурахарам. Анчаг сән де көрүм кимсән? Адын нәди?

Короғлу деди:

— Һәлә габагча сән бунларын әлләрини ач. Сонра мән ким олдуғуму сәнә көстәррәм.

Сөз Күрдоғлуну көтүрдү. Деди:

Дағыстандан чыхдым баһар фәслиндә,
Кәзә-кәзә бу диjара jетишдим.
Бач вермәдим, дүшмәнләрдән бач алдым,
Чохун салдым аһу-зара, jетишдим.

Анамдан аjрылдым, мән кәлдим бела,
Дүшмәнин ганыны дөндәррәм села,
Кәзә-кәзә jетдим бу Чәнлибелә,
Чәксәләр дә мәни дара, jетишдим.

Күрдоғлуjам, һәр jараjа дөзәрәм,
Гылынч әлдә, галхан голда кәзәрәм,
Һамынызы бил, jан-jана дүзәрәм,
Ejләjәрәм күнү гара, jетишдим.

Сөз тамама jетишди. Короғлу деди:

— Тез ол, ач онларын әлини. Сонра данышарыг.

Күрдоғлу ачыгла деди:

— Мән бағламышам. Бачарырсан сән ач!

Буну дejиб әлини узатды гылынча. Короғлу да мисри гылынча әл еләjиб өзүн атды онун үстүнә. Вурушма башланды. Гылынчлар галханлара елә дәjирди ки, елә бил илдырым чахырды. Нә гәдәр вурушдулар билмирәм ахыр ки, гылынчдан бир кар һасил олмады, туллаjыб бир-бирини гуршагладылар. Jағы горуғу дөндү олду пәһләван мejданы. Даj бир-бириндә о ки фондфел вар иди кәлдиләр, о ки күч вурмалы иди, вурдулар. Бир шеj чыхмады ки, чыхмады. Ахыры икиси дә jорулуб әлдән дүшдү. Чәкилиб һәрәси отурду бир тәрәфдә. Jорғунлугларыны алыб бир дә дурдулар, тәзәдән jапышдылар. Де о jана, бу jана, Күрдоғлу бир күч вериб, Короғлунун дизләрини кәтирди jерә. Басыб алтына, чөкдү синәсинә.

Деди:

— Икид, адыны де кимсән?

Короғлу һеч дара дүшәндә адыны деməзди. Һəмишə аjры ад деjәрди. Деди:

— Адымы неjнирсән? Басмысан кәс!

Күрдоғлу деди:

— Jох, адыны демәсән, сәни өлдүрмәрәм.

Короғлу деди:

Неjләjирсән мәндән ад хәбәр алыб?
Дүшмән ганын jерә чалаjан мәнәм.
Гошунлар талаjыб, түпләр дағыдан,
Шәһәрләр үст-үстә талаjан мәнәм.

Алды Күрдоғлу деди:

Геjзә кәлиб һәрдән нә'рә вуранда,
Дәлиләр гол-гола баглаjан мәнәм.
Гылынч чәкиб мәрд мejдана кирәндә,
Синәләр чал-чарпаз дағлаjан мәнәм.

Короғлу деди:

Икид олан һеч аjрылмаз елиндән,
Тәрлан олан сона вермәз көлүндән.
Шаһлар зара кәлиб чомәрд әлиндән,
Леши леш үстүнә галаjан мәнәм.

Алды Күрдоғлу деди:

Дава мejданындан гачыртдым паша,
Говуб дәлиләри долдурдум даша,
Ахырда чәкәрсән өлимдән һаша,
Башы баш үстүнә тығлаjан мәнәм.

Короғлу деди:

Короғлу дejиләм, она тимсалам,
Һəм Рүстəми-Залам, һəми Салсалам,
Нечə хоткарлары тахтындан салан,
Гәнимләр үстүндə улаjан мәнәм.

Алды Күрдоғлу деди:

Күрдоғлуjам, мәрд мejданда галарам,
Гәнимләр башына гылынч чаларам,
Jағы дүшмәнләрдән гисас аларам,
Сечибән көвһəри баглаjан мәнәм.

Сөз тамама jетишди. Күрдоғлу деди:

— Инди ки демирсән, демәк горхурсан. Мәним дә горхагларла ишим jохду. Көтүр, дәлиләрини дә бағышладым сәнә. Ач, әлләрини апар!

Короғлу деди:

— Jох, аталар үчәчән дejибләр.

Буну дejиб jапышды Күрдоғлунун гуршағындан, jенə дə башладылар. Бу дəфə дə Күрдоғлу Короғлуну jыхды. Jенə дə өлдүрмəjə өли кəлмəди. Дурду, деди:

— Икид бəсди.

Короғлу деди:

— Jох, бир дə jапышачағыг.

Күрдоғлу гəзəблə деди;

— Икид, бу дəфə басдым, кəсəчəjəм.

Короғлу деди:

— Бу дəфə басылсам, мəн өзүм өз башымы кəсəчəjəм.

Тәзәдән үчүнчү дәфә јапышдылар. Бу дәфә Короғлу башлады һијләјә.

Бунлар бурада вурушмагда олсунлар, сәнә кимдән дејим, Ниқар ханымдан. Дәлиләрдән бириси гачды Ниқар ханымын јанына ки:

— Бир зор пәһләван кәлиб, Дәмирчиоғлуну, Ејвазы, Исабалыны тутуб әлләрини бағлајыб, Короғлуну да ики дәфә јыхыб, бу дәфә дә јыхса өлдүрәчәк.

Ниқар ханым, дәлиләр, ханымлар, һамысы јүјүрүшдүләр, чатдылар ки, икиси дә ширә, пәләнкә дөнүб бир-бирини еширләр.

Ниқар ханым нә гәдәр еләдисә онлары ајыра билмәди. Күрдоғлу чаван, тәчрүбәсиз! Короғлу јүз илин Короғлусу. Күрдоғлу јорулду. Короғлу бир нә'рә чәкиб Күрдоғлуну көтүрүб јерә вурду. Чөкүб синәсинә хәнчәри чәкди ки, башыны кәссин. Ниқар ханым тутуб хәнчәри онун әлиндән алды.

Деди:

— О сәни ики дәфә јыхыб кәсмәјиб. Сән ону бир дәфә јыхчаг кәсирсән? Һеч бу намәрдлик Короғлу адына јарашармы?

Күрдоғлу билди ки, бу Короғлуду. Өзүнү сахлаја билмәди, деди:

Анадан оландан, чох мәрд олмушам,
Ширин ләһчәлијәм, хош нишанлыјам
Мејданда дүшмәнә ганлар ағладан,
Биләји гүввәтли, көзү ганлыјам.

Чаванкән өзүмү чөлләрә салдым,
Гәм мәни чулғады, дәрјаја далдым.
Һәр јердә намәрддән гисасым алдым,
Мәрдләр арасында адлы-санлыјам.

Бир дәрд билән јохду дәрдим чағлајан,
Дост јолунда мән дә голу бағлыјам.
Күрдоғлујам, Короғлунун оғлујам,
Јерим хәбәр алсан дағыстанлыјам.

Һамы мат-мәәттәл дајанды:

Короғлу деди:

— Мәним оғлум јохду. Сән јалан дејирсән.

Күрдоғлу деди:

— Вар. Мән Әрәб пашанын гызы Мө'минә ханымын оғлујам. Бу да сәнин базубәндин.

Буну дејиб Күрдоғлу голундакы базубәнди Короғлуја көстәрди. Дәли Короғлунун дәли көнлү чошду. Оғлуну гучаглајыб деди:

Башына мән дөнүм, күл үзлү оғул,
Короғлу дејилән икид мәнәм, мән!

Дәли пашалары тахтындан салан,
Короғлу дејилән икид мәнәм, мән!

Мүхәннәт олубду габағымда хар,
Хоткара јурдуну ејләмишәм дар,
Сөјлә Мө'минәдән мәнә бир хабар,
Короғлу дејилән икид мәнәм, мән!

Сәд афәрин гајнағына, чошуна,
Јағы дүшмән кәлә билмәз тушуна,
Короғлујам, оғул, дөнүм башына,
Короғлу дејилән икид мәнәм, мән!

Устад дејир ки, о күн Чәнлибелдә бир шәнлик олду, бир кеф олду ки, һәлә тарихләрдә белә шеј јазылмајыб. Ахырда Күрдоғлу Короғлудан рүсхәт алыб, Меһри ханымы көтирмәк үчүн Әһмәд ханын јанына кетди.

ҺАСАН ПАШАНЫҢ ЧӘНЛИБЕЛӘ КӘЛМӘСИ

Гасид гасидин далына дүзүлмүшдү. Хоткара күндә бир хәбәр кәлиб чатырды. Өзү дә бир-бириндән гара, бир-бириндән бәд хәбәрләр. Болу бәјин өлмәји, Әрәб Реjһанын өлмәји. Инди дә хәбәр кәлиб чатмышды ки, Короғлунун оғлу тапылыб кәлиб. Өзү дә нечә оғул. Елә бир бундан һесабыны апар ки, Короғлунун өзүнү ики дәфә јыхыб.

Бу хәбәри ешидәндән сонра хоткарын әли лап јердән-көјдән үзүлдү. Тез бир гасиди бир намә илә көндәрди Һасан пашаја ки, «кәрәк әлиндә јағ да дашса, гојуб өзүнү мәнә јетирәсән».

Һасан паша намәдән һали олуб галды мат-мәәттәл ки, нечә еләсин? Кетсин, нечә кетсин? Кетмәсин, нечә кетмәсин? Чох көтүр гојдан сонра бахды ки, кетмәкдән башга чарәси јохду. Тәдарүк көрүб Истамбула јола дүшдү.

Хоткар Һасан пашаны көрчәк, елә биринчи сөзү бу олду ки:

Һасан паша, бир мәнә де көрүм, нәји көзләјирсән? Көзләјирсән ки, Короғлу кәлиб сәни Тогатда, мәни дә Истамбулда өлдүрсүн.

Һасан паша дилини салды ишә. Мин јердән мин бәһанә кәтирди. Анчаг һеч бири бир гуруша дәјмәди. Хоткарын ахырынчы сөзү бу олду ки:

— Һасан паша, билмирәм. Сәнә гырх күн мөһләт верирәм. Ја буду ки, кәрәк Чәнлибели дағыдыб, Короғлунун башыны кәтирәсән, ја буду ки, гырх биринчи күн сәнин өзүнү дар ағачындан асдырачағам.

Һасан пашанын гүдрәти галмады ки, бирчә кәлмә кәсә. Ордан бирбаш кәлди Тогата. Гошун бөјүкләрини јығыб башлады һазырлашмаға. Инди Һасан паша бурада һазырлашмагда олсун, сәнә дејим ашыг Чүнундан.

Ашыг Чүнун бүтүн бу шејләрин һамысыны чикиндән бикинә кими әл алтындан өјрәниб, дабан алды Чәнлибелә. Әһвалаты нечә ки, биз билирик, еләчә Короғлуја данышды. Короғлу деди:

— Ејби јохду. Сиз өз ишиниздә олун! Гојун кәлсин. Һасан паша илә дә бурада көрүшәрик.

Бу сөздә Дәли Һәсән јериди габаға ки:

— Короғлу, өзүнә чох да архајын олма! Буна Һасан паша дејәрләр. Бу нә Болу бәјә бәнзәмәз, нә дә Әрәб Реjһана. Гој биз дә һазырлашаг.

Дәлиләр дә, ханымлар да һамысы Дәли Һәсәнин фикрини бәјәндиләр. Ахырда белә олду ки, Дәли Һәсән дәлиләрин үч мин сајсечмәсини ајырыб, Чәнлибелин Тогат бахарындакы бәндләри тутду. Башладылар Һасан пашаны көзләмәјә.

Бир күн кечди, беш күн кечди, он беш күн кечди, Һасан пашадан бир хәбәр чыхмады.

Күнләрин бир күнү сәһәр тездән Короғлу бир дә бахды ки, буду кешикчи бир адам кәтирир. Кәлһакәл, кәлһакәл, Короғлу бахды ки, бу адам елчи палтарындады. Сорушду:

— Кимсән? Нә истәјирсән?

Елчи әдәб саламыны јеринә јетириб деди:

— Гоч Короғлу, мән сәнин достун Әләмгулу ханын гасидиjәм. Кәлмишәм сәнә хәбәр верәм ки, Әләмгулу хан өз башының адамлары илә сәнә гонаг кәлир.

Короғлу деди:

— Хош кәлир, сәфа кәтирир. Һәр ким мәнә гонаг кәлсә, көзүмүн үстүндә јери вар.

Ондан Дәмирчиоғлуну, Ејвазы бир дә Күрчүоғлу Мәммәди чағырды ки:

— Тез олун, һазырлыг көрүн! Кәрәк Әләмгулу ханы елә гаршылајаг ки, Күрчүоғлу Мәммәдин, бир дә Ругијә ханымын башы ашағы олмасын.

Һазырлыг башланды. Гојун кәсән ким, очаг јандыран ким, атыны тумарлајан ким, палтарыны һазырлајан ким, елә олду ки, елә бил Чәнлибел тоја һазырлашыр. Короғлу тез бир адам

гачыртды Дәли Һәсәнин јанына ки, бәс әһвалат белә̀ди. Гонаг кәлир. Тез кәлсин. Ондан үзүнү тутду елчијә ки:

— Јахшы, хан нә вахт кәләчәк?

Елчи деди:

— Гоч Короғлу, хан кәлиб. Мән онлары Чәнлибелин үч ағачлығындакы булағын башында гојуб кәлдим. Дедиләр ки, биз Короғлуну бурада көзләјәчәјик.

Короғлу галхды ајаға ки:

— Евин јыхылсын, бәс сәһәрдән нијә буну мәнә демирсән? Кишинин јанында биабыр олдуг. Де көрүм, нечә нәфәрдирләр?

Елчи деди:

— Һамысы, вур-тут, хан өзү гарышыг јүз әлли нәфәрдирләр.

Короғлу һај вурду једди јүз дәли атлансын. Өзү дә Дәли Мећтәри сәсләди ки, Гыраты кәтирсин. Бәли, дәлиләр атланды. Гырат кәлди. Короғлу ајағыны үзәнкијә гојду ата минсин, нә фикирләшди нә фикирләшмәди, бирдән үзүнү Бәлли Әһмәдә тутуб деди:

— Бәлли Әһмәд, мән гајыдынча о елчинин әлинә-ајағына әәнчир вуруб, көз алтында сахларсан.

Бәлли Әһмәд «баш үстә» дејиб, о саат бир ағыр котан зәнчирини салды елчинин бојнуна. Елчи иши белә көрәндә гышгырды ки:

— Бу нәди? Мән бу саат кедиб хана дејәчәјәм. Гонағын елчисини дә зәнчирә вурарлар?

Бәлли Әһмәд деди:

— Ајә, нараһат олма! Бу бизим гајдамызды. Елә ки, Короғлу гајыдыб кәлди, ондан сонра сәни лап јухары башда отурдачағам.

Елчи башлады дартыныб-чырпынмаға ки:

— Мәнә һеч бир шеј лазым дејил. Бу саат мәни бурахын, мән чыхыб кедирәм.

Короғлу нә фикирләшди, нә фикирләшмәди, бирдән мисри гылынчы чәкиб чумду елчинин үстүнә, тутду онун боғазындан ки:

— Бу саат де көрүм, сән кимсән? Бураја нәјә кәлмисән? Јохса башыны бәдәниндән ајырачағам.

Елчи иши белә көрәндә дүшдү Короғлунун ајагларына ки:

— Аманын бирчә күнүдү, Короғлу! Бир гәләтди еләмишәм өчдадым илә. Мәнә јазығын кәлсин. Бир сүрү күлфәтим вар. Аман вер, дејим. Короғлу деди:

— Аманды де! Амма јалан десән, ваj һалына!

Елчи деди:

— Валлаһ-биллаһ, бирчә кәлмә јалан десәм, һәр нә билир-

сән елә! Нечә ки вар, дүзүнү дејәчәјәм. Амма көрәк сөз верәсән ки, мәни бурахачагсан.

Дәлиләр, ханымлар һамысы мат-мәәттәл галдылар ки, көрәсән бу нә сирди. Короғлу деди:

— Дедим сәнә ки, амандасан. Даныш!

Елчи башлады ки:

— Чан Короғлу! Мән сәһәрдән һәр нә демишәмсә һамысы јаланды. Мән һеч билмирәм ки, Әләмгулу хан кимди. Мәни бураја көндәрән тогатлы Һасан пашады. Буду, он беш мин гошун илә кәлиб сәнин үстүнә. Бу адла истәјир ки, сәни апарыб габагча өзүнү тута, сонра Чәнлибелә јериш елә.

Короғлу гајыдыб отурду, деди:

— Јахшы, бәс гошун һарадады?

Елчи деди:

— Биз бураја ахшам чатмышыг. Кечә илә гошуну бәндәркаһларда кизләдиб, өзү јүз-јүз әлли адамла сәни булаг башында көзләјир.

Короғлу кетди фикрә. Елә бу дәмдә Дәли Һәсәнин далынча кедән адам башы ловлу кәлди ки:

— Һәр јери әләк-фәләк елә дим. Нә Дәли Һәсән вар, нә дә дәлиләр. Бүтүн бәндәркаһлар да бошду.

Короғлу галхыб тутду онун боғазындан ки:

— Сән нә данышырсан?

Дәли деди:

— Чан Короғлу, мәни нијә өлдүрүрсән? Мән ишин оланыны сәнә дејирәм. Инанмырсан адам көндәр, јохлатдыр.

Тез дәлиләрдән бир нечәсини көндәрдиләр. Хәбәр кәлди ки, бәс дејиләнә доғруду. Нә Дәли Һәсән вар, нә дә ки дәлиләр. Короғлунун көзләри дөндү ган чанағына. Елә олду ки, даj бир адам чүр'әт елә јә билмәди ағзыны ачыб динә. Никар ханым иши белә көрәндә дуруб кәлди габаға. Деди:

— Короғлу, белә дајанмагдан бир шеј чыхмаз. Олан олуб. Инди бир тәдбир көрмәк лазымды. Де көрәк, нә елә јәк. О нечә дејәрләр, дүшмән кәсиб гапынын ағзыны.

Короғлу елә бил јатмышды, ојанды. Дурду ајаға. Амма дурду, нә дурду. Елә галхды ки, елә бил Гаф дағы курулту илә јериндән ојнады. Елә бирчә буну деди ки:

— Нејнәк. Гој олсун.

Сонра үзүн Ејваза тутду, деди:

— Дәлиләрдән ики мин көтүрүб кәсәрсән бәндәркаһлары. Ону-буну билмирәм. Чәнлибелә бир адам бурахсан, башыны өзүм кәсәчәјәм.

Ондан дөндү Дәли мећтәрә, деди:

— Дәлиләрдән јетмиш нәфәр көтүр. Һасан пашанын габа-

ғына кедәчәјик.

Короғлунун бу сөзүндән дәлиләр гајнамаға башладылар. Короғлу бахды ки, дәлиләр буна разы дејилләр. Амма горхудан да бир адам чүр'әт елә јә билмир ки данышсын, деди:

— Тез олун! Кәрәк Һасан паша баша дүшмәсин ки, биз онун ишдәкләрини билмишик.

Сонра үзүн тутду Дәмирчиоғлуја, деди:

— Горхмурсан ки?

Дәмирчиоғлу күлдү. Деди:

— Чан Короғлу, сән рүсхәт вер, онлары котан зәнчири илә Тогатачан говлајым. Горхмаг нәди?

Короғлу деди:

— Һазырла зәнчири! Јердә галан дәлиләрин һамысыны көтүрүб кәсәрсән Јағы горуғунун бәндәрини. Елә ки, мән дава башладым, өзүнү вурарсан гошуна. Ја буду кәрәк һамымыз гырылаг, ја буду кәрәк Чәнлибелә дүшмән ајағы дәјмәјә. Амма дәстәнин ичинә горхаг адам бурахма. Араја пәрхашлыг салар.

Гәрәз, Короғлу елә ки, демәлисин деди, тапшырылмалысын тапшырыб гуртарды, аты минди. Дәли Мећтәри дә јетмиш дәли илә көтүрүб дүзәлди јола.

Чәнлибел дәјди бир-бирinә. Ејваз һај вурду, ики мин дәли белә ајрылды. Дәмирчиоғлу һај вурду, ики мин дәли белә ајрылды. Иши белә көрәндә ханымлар да галхдылар ајаға, сојунуб төкдүләр јерә. Гылынч көтүрдүләр, галхан көтүрдүләр, алтдан кәјиниб үстдән гыфылландылар, үстдән кәјиниб алтдан гыфылландылар. Ејваза гошулуб бәндәркаһлара чыхдылар. Инди һәрә өз ишиндә олсун, биз көрәк Короғлукил нә елә диләр.

Короғлу дәлиләр дә јанында кәлиб чатды елчинин дедији булағын јанына. Короғлу елә кедирди ки, куја һеч бир шејдән хәбәри јохду. Булаға бир аз галмыш бахды ки, буду нечә ки, елчи демишди, олар јүз, јүз әлли адам әјләшибләр бурада. Елә ки, Короғлукили көрдүләр. Һамысы галхдылар ајаға. Короғлу да кәлиб чатды. Учадан бир хош кәлдин елә јиб сорушду:

— Бәс һаны хан?

Бу сөздә Һасан паша јериди габаға, деди:

— Короғлу, хан јохду, кәләи пашады. Сәнә мән зәһмәт вермишәм. Анчаг мәни көрәк бағышлајасан. Мән горхдум ки, сән кәлмәјәсән, оду ки, сәнин достун Әләмгулу ханын адыны вердим.

Короғлу деди:

— Кәлмисән, лап јахшы еләмисән. Гонаг ки вар, бизим

657—19

әзизимизди, ики көзүмүздү. Буjурун кедәк! Һамыныза көзүм үстә jерим вар.

Һасан паша деди:

— Әзиз оласан. Мән елә билмәсәjдим һеч Тогатдан дуруб бураjа кәлмәздим. Мән билирдим ки, сән мәрд адамсан. Мәни бу гоча вахтымда башы ашағы еләмәзсән.

Короғлу деди:

— Аллаһ еләмәсин. Башы ашағы дүшмәнин олсун. Буjурун кедәк! Аjә, Дәли Мehтәр, гонаглара jол көстәр!

Һасан паша деди:

— Jох, Короғлу, кәл елә биз сөһбәти инди бурадача еләjәк. Еjби jохдур. Елә кетмиш кими варыг. Вахт олар, иншаллаһ Чәнлибелә дә кедәрик. Бир дә мән Чәнлибелә белә кетмәк истәмирәм. Ораjа, аллаһ гоjса, мән кәрәк башга чүр кедәм.

Короғлу һәрифин сөзләрини баша дүшдү. Үрәjиндә деди: «Аj сәнин о мejитини көрүм. Аллаһ гоjса сәни Чәнлибелә мән өз истәдиjим кими апарачағам».

Короғлу Һасан паша илә даныша-даныша әтрафа нәзәр jетирди. Көрдү гоча түлкү гошуну елә кизләдиб ки, бир нәфәринин дә башы көрсәнмир.

Һасан паша деди:

— Дүш, Короғлу! Дүш, елә сөһбәтимизи бу булағын башында еләjәк.

Короғлу бир jолдашларына бахды, баша дүшдү ки, һеч кәс онун атдан дүшмәjинә разы деjил. Һеч, әслинә бахсан, белә jердә атдан дүшмәк ағыллы иш деjилди. Амма ки, Короғлу буну өз гejрәтинә сығышдыра билмәди. Фикирләшди ки, әкәр атдан дүшмәсәм, дejәрләр ки, горхду. Оду ки, елә бирдән ашырылыб атдан дүшдү, jүjәни Дәли Мehтәрә вериб, өзү Һасан пашанын jанына кәлди. Короғлу елә чалд атдан дүшдү ки, дәлиләр һеч бир шеj еләjә билмәдиләр. Дуруб көзләмәjә башладылар.

Бәли, елә ки Короғлу илә Һасан паша булағын башында габаг-габаға әjләшдиләр, Һасан паша сөзә башлаjыб деди:

— Короғлу, мәни хоткар сәнин jанына көндәриб. Бәсди бу гәдәр хоткара дүшмән олдун. Истәjирәм хоткарла сәни барышдырам. Хоткар дejир, о мәним бөjүк оғлум, Бүрчү Султан кичик оғлум. Истәjир, көчүб jаныма кәлсин, истәjир елә Чәнлибелдә отурсун, истәjир бүтүн гошунун сәркәрдәлиjини она тапшырым. Сән дә даj ушаг дejилсән. Билирсән ки, бу ишин ахыры jохду. Чаванлыг иди еләдин. О нечә дejәрләр, даj һәвәсди, бәсди. Кәл бу дашы этәjиндән төк. Елә бурадан бирбаша мәнимлә кедәк Истамбула, гуртарсын кетсин.

Короғлу деди:

— Һасан паша, адам вар, о нечә дejәрләр, дил ишләдәр, адам вар, әл ишләдәр. Мән индиjә кими әл ишләтмишәм. Оду ки, дилдә сәнин кими jағлы-jағлы кәсиб доғраjа билмәjәчәjәм. Мән сөзү бир дәфә дejәрәм. Ону да дәjишмәрәм. Нә гәдәр ки, бу дүнjада мән варам, хоткар вар, мән она дүшмәнәм. Сиз елә билмәjин ки, мән сизин ишләринизи билмирәм. Хоткар сәни бураjа нијә көндәриб, сән бураjа нечә кәлмисән, һамысы мәнә бәллидир. Мән Короғлуjам. Мәни алдатмаг, тора салмаг олмаз. Әлим, ајағым дәjмәмиш гошунуну да көтүр, чых бурдан кет! Мән хоткара да дүшмәнәм, сәнә дә.

Буну дejиб, Короғлу дурду ајаға. Һасан паша да дурду. Амма Короғлунун көзү әтрафда иди. Һасан паша нә еләди, нә чүрә хәбәр вердисә, Короғлу бир дә бахды ки, дөрд бир әтрафдан гошун галхды ајаға. Jаваш-jаваш башладылар jеримәjә. Короғлу көрдү ки, һә, нечә фикирләшмишдисә еләчәди. Һасан паша ону салыб гошунун дүз ортасына. Өзү дә гошун нә гәдәрди? Адам елә бил ки, көбәләкди jердән чыхыр. Бир суичим саатда дөрд бир тәрәф олду адам.

Короғлу бир белә бахды, деди:

— Һасан паша сән дejирдин ки, мән хоткарын бөjүк оғлуjам. Jахшы бәс оғулу атанын jанына апармаг үчүн бу гошун, бу сурсат, бу чәббәхана нәjә лазымды?

Һасан паша деди:

— Короғлу, сән инди мәним әлимдә әсирсән. Бурада он беш мин гошун вар. Мин чанын олса, бири мәним әлимдән гуртармаjачаг. Кәл наһаг гана баис олма! Өз хошунла тәслим ол!

Короғлу әтрафына нәзәр салыб көрдү гошун кетдикчә ирәлиләjир. Лап үзүк гашы кими галыблар арада. Деди:

— Һасан паша, өзүн билирсән ки, нечә дәфәләрлә мәним әлимә фүрсәт дүшүб, амма сәни өлдүрмәмишәм. Сән елә билмә ки, мән сәндән горхмушам, jа өлдүрә билмәмишәм. Jох, мән сәни бах бу күн үчүн сахлajырдым. Инди jа сәнә верән аллаһ, jа мәнә.

Короғлу буну дejиб истәди ата тәрәф кетсин. Һасан паша һөкм еләди башындакы адамлар бирдән сиjиртмәғылынч төкүлдүләр онун үстүнә. Дәли Мehтәр истәди дәлиләрә һаj вурсун, Короғлу әл еләди ки:

— Даjан!

Ондан дөндү, Һасан пашаjа деди:

— Һасан паша, кәл бу гошуну гырдырма! Сән дә атыны мин, мән дә. Бу мejданда вурушаг. Jа сән мәни өлдүр , jа мән сәни. Бунунла да давамыз гуртарсын.

Һасан паша деди:

— Бунлар һамысы горхаглыгданды. Мән сәнин фикрини ба-

ша дүшүрәм. Сән бизи јубатмаг истәјирсән. Анчаг кечмиш ола. Хоткарын фәрманы буду ки, сәнин ја башыны апарам, ја өзүнү.

Һасан паша буну дејиб бирдән башынын адамларына һај вурду ки:

— Тутун, бағлајын голларыны!

Адамлар төкүлдүләр. Короғлу әлиндәки шешпәри товлајыб бир саға һәрләди, бир сола һәрләди, өзүнә јол ачыб чыхды. Дәли Мећтәр Гыраты бурахды. Ат бир дәфә фынхырыб дөрдәмә өзүнү Короғлуја јетирди. Короғлу гызылгуш кими сычрајыб атын белинә дүшдү. Ондан үзүн Һасан пашаја тутуб деди:

Мән дәлијә һәдјан сөјләмә паша,
Һүнәрлисән, кәл мејдана, әфәндим!
Дағыдар өлкәни, чевиррәм тахтын,
Буларам чәмдәјин гана, әфәндим!

Мән бәләдәм сәнин чәнки-шәстинә,
Гылынч чәкиб киррәм бу күн гәсдинә,
Һајгырыб мејданда кәлсәм үстүнә,
Јетирәрәм сәни чана, әфәнди!

Баш әјмәрәм хоткар јазан фәрмана,
Кәләрсән әлимдән ахыр амана,
Короғлујам, нә'рәм чыхар асмана,
Гошун гачар дөрд бир јана, әфәндим!

Сөз тамама јетишди. Короғлу бир дәли нә'рә чәкиб өзүн вурду гошуна. Һасан паша да һај вурду, гошун дөрд тәрәфдән төкүлдү, Короғлу үзүн Јағы горуғуна тәрәф тутуб деди:

Мәрд икидләр, дава күнү кәлибди,
Ат сүрүб мејдана чыхан күндү бу.
Мүхәннәтләр тәр саваша варыбды,
Вуруб атындан јыхан күндү бу.

Чомәрд икид һеч гачармы мејдандан?
Гылынч чәкиб һајыф алаг дүшмандан!
Горхаг кәсләр бојун әјиб пүнһандан
Синилиб хәлвәтдән бахан күндү бу.

Гоч Короғлу, гылынч көтүр дәстинә,
Мүхәннәт пашалар дуруб гәсдинә,
Гары дүшмән һүчум едиб үстүнә,
Низәни көзүнә сохан күндү бу.

Дәмирчиоғлуја елә бир ишарә бәс иди. Һај вурду, дәлиләр сијирмәгылынч төкүлдү гошунун үстүнә. Һасан паша иши белә көрәндә һај вурду ки, гошун о тәрәфә јерисин. Короғлу деди:

— Һасан паша көрүрсән ки? Бах, инди сән мәним әлимдәсән. Бир һәмләдә сәни јерлә јексан еләрәм. Амма ки, дејирәм. Гошунуна сәркәрдәлик елә!

Дава гызышды. Короғлу дәлиләри давада көрәндә үрәји телләнди. Деди:

Долун ат белинә, гоч дәлиләрим,
Хоткары тахтындан ендирәк, һојду!
Талајаг мүлкүнү, алаг чаныны,
Евини башына ендирәк һојду!

Шығыјыб үстүнә гәддини бүкәк!
Кәрәк Чәнлибелә мин әсир чәкәк!
Пашанын башында кәлин турп әкәк!
Шаһын чырағыны сөндүрәк һојду!

Бир һајгырсам, полад голлар бошалар,
Дүшмәнләр әлимдән чәкәр һашалар,
Өлдүрәк хоткарлар, гыраг пашалар,
Мејданы мәһшәрә дөндәрәк, һојду!

Гејсәри өлдүрәк, сәрдары тутаг,
Бөјүјүн, кичијин гол-гола чатаг,
Әрәб ат дөшүнә чүмләсин гатаг,
Чәнлибелә әсир көндәрәк, һојду!

Кәләр Короғлунун дамаглы чағы,
Дәлиләр мәчлисдә, хан Ејваз сағы,
Алады көзләри, гашлары јағы,
Булғарлы ханымы диндирәк, һојду!

Сөз елә тәзәчә тамам олмушду ки, гошунун дал тәрәфиндән бир нә'рә сәси кәлди. Короғлу да, Һасан паша да һәр икиси кери дөндүләр. Короғлу бахды ки, Дәли Һәсән үч мин дәли илә далдан өзүнү вурду Һасан пашанын гошунуна. Короғлу галды мәәттәл ки, бу нечә олан ишди. О әввәл-әввәл елә билди ки, Дәли Һәсән Һасан пашанын көмәјинә кәлир. Бахды ки, көмәк нәди? Дәли Һәсән бир суичим саатда Һасан пашанын гошунуну гатым-гатым гатлајыб, ағнатды бу тәрәфә. Дава гызышды, нә гызышды. Дәли Һәсән гызғын давада гышгырыб деди:

— Ајә, Дәмирчиоғлу, вур!.. Габаг сәнин, дал мәним. Көрәк ким тез гуртарачаг?

Дәмирчиоғлу сөзү ешитчәк, гылынчы атды јерә. Әл еләјиб белиндән зәнчири ачды. Деди:

— Дәли Һәсән, мәним дәстәм хырдады. Көрүрәм ки, зәнчири товламасам сәндән кери галачағам. Ја мәдәд!

Зәнчири башлады һәрләмәјә. Габаг кәсилди, дал кәсилди. Ортада да Короғлу өзү. Гошун башлады саға, сола јајылмаға. Ејваз Һасан пашанын гошунуну белә көрәндә галхды ајаға.

Аты миниб бәндәркаһдакы дәлиләрә һај вурду. Ики мин дәли дә Ејвазла сол тәрәфдән тәпилди гошуна. Короғлу иши белә көрәндә Гыраты чөвлана кәтирди, деди:

Гыратым кишнәјиб кирәр,
Атылар мејдан башына.
Гылынч чәкиб дәлиләрим,
Од әләр дүшмән башына.

Јахшы әр јахшы ат минәр,
Ортада көстәрәр һүнәр,
Атыланда низә, шешпәр,
Галдырар галхан башына.

Кәр киришсәм чалһачала,
Гуш көрәкди ганад сала,
Чәкиб учурдарам гала,
Бәј, паша, султан башына.

Дава күпүндә Ејваз хан,
Јүз јағыја вермәз аман,
Доланыб оласан гурбан,
Бир белә оғлан башына.

Икиддә олар намус, ар,
Дар күндә көрәр күчү вар.
Короғлу, дәлиләр, Никар,
Јығылар дөврән башына.

Һасан паша көрдү иш шулугдур. Белә кетсә бурадан бир нәфәр адам гуртара билмәјәчәк. Одур ки, һәрчи бадабад дејиб атын башыны дөндәрди, бир дәстә гошунла Короғлуја һүчум еләди. Короғлу мисри гылынчы чәкиб онлары габаглады. Де бир саға вурду, бир сола вурду, гошунун ағзыны сындырыб гачаға салды. Үзүн дәлиләрә тутуб деди:

Хоткәр үстүмүзә гошун көндәрди,
Гырын, дәлиләрим, ејләјәк чәнки!
Чыхын гарынча тәк долун һәр јандан!
Билин өлкәләрин мәнәм фирәнки!

Әлли нәди, алтмыш нәди, јүз нәди?
Далдаларда тә'нә-тә'нә сөз нәди?
Дәрә нәди, тәпә нәди, дүз нәди?
Мәнәм күрбәләрин ширн, пәләнки!

Јаранандан бу мејданда тәк мәнәм,
Һәр ләкә пашаја бојун әјмәрәм.
Гәсәм олсун, тәр савашдан дөнмәнәм,
Ахыр суда сынар сујун сәһәнки!

Короғлу фәрманы мәрди-мәрдана,
Чан-дил илә гылынч вурраm дүшмана,
Баш әјмирәм нә султана, нә хана,
Мәнәм икидләрин јеки-ирәнки!

Ахыр ки, гошун давам кәтирә билмәјиб тәслим олду. Короғлу һај вуруб даваны дајандырды. Һасан пашанын өзүнү дә әсирләрин габағына салыб Чәнлибелә кәтирди.

Дүнја ханым атасы Һасан пашаны көрчәк, ханымларын арасындан чыхыб, Короғлунун габағына кәлди. Өрпәјини ачыб Короғлунун ајагларына атмаг истәди ки, Короғлу Һасан пашаны она бағышласын. Короғлу гојмады. Голундан тутуб галдырды. Өз әли илә өрпәји онун башына салыб деди:

— Сән дајан, Дүнја ханым! Мән ону өлдүрмәјәчәјәм. Мәним онунла ајры ишим вар.

Ондан үзүнү дәлиләрә тутуб деди:

— Һаны Дәли Һәсән?

Дәли Һәсән дәлиләрин ичиндән чыхыб Короғлунун габағына кәлди. Јетишәндә гылынчыны чыхарды, ики әлләринин үстүндә тутуб Короғлунун габағында диз чөкдү. Деди:

— Гоч Короғлу, һәр шејдән габаг мәним бөјүк бир тагсырым вар. Кәрәк ондан кечәсән. Мән сәнә хәбәр вермәмиш бәндәркаһлары бошалдыб, дәлиләри көтүрүб кетмишдим. Амма ону дејим ки, мән гәсдән белә еләмишдим. Һасан пашанын гошун илә кәлмәјини кешикчиләр ахшамдан мәнә дедиләр. Онун гошуну нечә јербәјер еләмәјини, нечә пусгу дүзәлтдијини мән көрмүшдүм. Горхдум ки, иши сәнә хәбәр версәм, Чәнлибелә сәс дүшә, дүшмән иши билә, фикрини дәјишә. Оду ки, сәссиз-сәмирсиз дәстәни көтүрүб кечә илә онларын далында пусгуја кирдим.

Короғлу деди:

Афәрин! Мән елә белә дә фикирләширдим. Мән инди сәнин бу күнкү ишинин әвәзини вермәк истәјирәм.

Ондан үзүнү тутду Һасан пашаја. Деди:

— Һасан паша, сән мәним јолумда бир гызын Дона хатыны Кечәл Һәмзәјә вердин. Бир гызын Дүнја ханымы да Болу бәјо вермәк истәјирдин, анчаг Исабалыја гисмәт олду. Ешитдијимә көрә сәнин бир гызын да вар Булғар ханым адында. Ону да кәрәк Дәли Һәсәнә верәсән. Көтүр бу саат бир намә јаз, көндәр, Булғар ханым кәлсин бураја. Горхма, биздә бир гајда вар ки, һәрә өз истәдијинә кедир. Бәјәнәр кедәр, бәјәнмәз кенә дә сәнин гызынды. Сәнинлә биринчи шәртим буду.

Һасан паша деди:

— Де көрүм, икинчи шәртин нәди?

Короғлу деди:

— Һәлә сән намәни јаз вер, сонра да икинчи шәртими дејәчәјәм.

Һасан паша көрдү ки, ајры әлач јохду. Кағыз көтүрүб

Короғлунун дедиjи кими jазды. Короғлу намəни алыб гоjду чибинə.

Ондан деди:

— Һасан паша, инди гулаг ас, икинчи шəртими дejим. Анчаг бу əслиндə шəрт дejил, мəним əһдимди. Инди jеринə кəлиб.

Короғлу буну дejиб үзүнү тутду Дəли Мehтəрə. Деди:

— Ajə, Дəли Мehтəр, Гыратла Дүраты бураjа чəк!

Дəли Мehтəр о саат Гыратла Дүраты чəкди орталыға.

Короғлу деди:

— Һасан паша, мəним атам Алы киши сəни киши билиб бу ики аты сənə бағышламаг истəди. Бу jахшылығын əвəзиндə сəн бу атларын үстүндə онун ики көзləрини чыхартдырдын. Одур ки, бу Чənлибелə кəлəндən мəн əһд еləмишəм. Инди əһдим jеринə кəлиб. Сəни өлдүрмəjəчəjəм. Амма нə гəдəр ки, өмрүн вар, Чənлибелдə бу ики ата мehтəр олачагсан.

Устад дejир ки, бир нечə күндən сонра Булғар ханым Чənлибелə кəлди. Короғлу ону Дəли Һəсənə вериб тоjуну еləди. Һасан паша да нə гəдəр ки өмрү вар, Чənлибелдə галыб Гыратла Дүрата mehтəрлик еləди.

МƏРЧАН ХАНЫМЫН ЧƏНЛИБЕЛƏ КƏЛМƏJИ

Һəсən ханын оғлу Маһмуд хан бөjүмүшдү. О, ағыллылығыjнан, гочаглығыjнан, ат минмəjинən, гылынч ojнатмағыjнан, дава еləмəjинən, бичлиjиjнən, һиjləкərлиjиjнən бөjүк гардашларындан сечилирди. Елə она көрə дə хоткарын jанында бөjүк һөрмət газанмышды.

Бajазид пашасы Хəлил пашанын өлүмүндən сонра хоткар Маһмуд ханы jанына чағырыб она деди:

— Маһмуд хан, əзизим, мəн белə көрүрəм ки, Һəсən ханын кичик оғлу олсан да, онун ганыны Короғлудан сəн алачагсан. Оду ки, Бajазидин пашалығыны тапшырырам сənə. Əкəр Короғлунун сəсини кəсə билсəн һəм атанын руһун шад еləмиш оларсан, һəм дə мəним сөзүм сөздү сədрə'зəмлик сənə чатыр.

Маһмуд хан əввəл-əввəл севиндиjиндən өзүнү итирди. Һачандан-һачана хоткара тə'зим еləди, онун əлləрини өпүб деди:

— Гиблеjи-аləм, мəн jа бу башы да Короғлуjа вермəк, jа да атамын ганыны ондан алмаг ниjjətиндəjəм. Өзүм дə үмидварам ки, jа гол зоруна, jа да тəлə күчүнə чох чəкмəз ки, Короғлунун сəсини кəсəрəм.

Ону да дejим ки, Маһмуд хан голунун зоруна күвənмəкдə һаглыjды. Бу араларда онун голуна jапышан, габағына ат сү-

рən, гылынчына галхан тутан олмамышды. Гылынч ишлətмəкдə, дава еləмəкдə онун мəһарəти чох иди. Хоткар өзү дə буну чох jахшы билирди. Оду ки, Бajазидин пашалығыны она тапшырыб голуна гүввət өзүнə фүрсət верирди.

Маһмуд хан чох jердə сөз салыб демишди ки, кəрək Короғлу илə əлбəjаха олам, тəкбətək мejдана чыхам, jа атамын ганыны алам, jа да бу башы бəдəндən верəм.

Доғрудур, о, бу сөзү дejирди, өзү дə чох күчлү олдуғуну билирди, амма Короғлунун адыны ешидəндə, jа бу ады өзү чəкəндə үрəjи əсир, рəнки гачырды. Өз-өзүнə фикирləширди ки, бир һиjлə еləjиб ону бир тəһəрə чəкəрəм сонра да сəс саларам ки, галдырыб вурдум jерə, чөкдүм синəсинə, чəкиб боғазыны үздүм.

Инди хоткарын бу иши ону чох үрəкləндирди. Оду ки, пашалығы əлə алан кими башлады Короғлуну тələф еləмək һагында фикирləшмəjə.

Маһмуд паша фикирləшмəкдə олсун, сənə кимдən дejим, кимдən данышым, Рум пашасы Аслан пашанын гардашы гызы Лejли ханымдан. Лejли ханым бөjүк əмисинин гызы Мəһбуб ханымын чох истəкли сирдашыjды. О, Мəһбуб ханымын Чənлибелə намə jазмағындан, Бəлли Əһмəдин Рума кəлмəjиндən һалыjды.

Мəһбуб ханым сөз вермишди ки, ону да о бири əмиси гызы Ширин ханымла бирликдə өзүjнən апарачаг Чənлибелə. Амма иш елə кəтирди ки, Бəлли Əһмəди салдылар гуjуjа, хəбəр Чənлиjə чатды. Короғлу дəлиляри көндərди. Кечə ону хилас еləдиляр. Мəһбуб ханымла Ширин ханым тапылды, амма Лejли ханымы тапыб кəтирə билмədиляр. Иши бу jердə көрən Лejли ханым елə һесаб еləди ки, əми гызлары ону пахыллығнан гоjуб кедибləр. Оду ки, кедиб əһвалаты башдан ахыра əмисинə данышды, өзү дə сөз верди ки, бир һиjлə ишлədиб Короғлуну тора салсын. Елə дə көтүрүб Короғлуjа бир намə jазды ки, бəс мəним дə сənə демəли бир сөзүм вар. Əкəр икидсəнсə кəл мəни дə апар!

Бу тəрəфдən дə Мəһбуб ханым Бəлли Əһмədə кедиб, өз истəjинə чатмышдыса да чох пəришан доланырды. Никар ханым иши белə көрəндə Телли ханыма тапшырды ки, мəндən утанар, сəн өjрən көрək, Мəһбубун дərди нədир. Телли ханым бир дəфə зарафата салыб Мəһбубун дərдини сорушанда Мəһбуб деди:

— Əмим гызы Лejли ханым jадыма дүшүб. Биз сөз вермишдик ки, ону да өзүмүзнən апарачағыг Чənлибелə. Амма кəлəндə елə олду ки, ону кəтирə билмədик. Горхурам хиффətдən өзүнү өлдүрə.

Телли ханым мәсәләни Никар ханыма данышды. Никар ханым көзләди ки, дәлиләрин, ханымларын топ вахтында әһвалаты ачыб Короғлудан изин алсын, бир нечә дәли көндәриб ону да кәтирсин.

Никар ханым чох көзләмәли олмады. Фүрсәт тез әлә кечди. Короғлу јенә бир кеф мәчлиси дүзәлтмишди. Елә Никар ханым истәјирди ки, мәсәләни ача, бир дә дәлиләрдән икиси өзүнү јетирди мәчлисә, јанларында да бир киши. Киши ирәли јериди, баш ендирди, Короғлуја бир намә верди. Короғлу нәмәни охујуб мәчлисдәкиләри дә һалы еләди. Никар ханым намәнин Лејли ханымнан олдуғуну биләндә Мәһбуб ханымын дәрдини данышды, өзү дә билдирди ки:

— Елә индичә мән сәндән изин алачагдым ки, дәлиләрдән бир-икиси кетсин о гызы кәтирсин.

Короғлу мәсәләни бу јердә көрәндә үз тутду дәли Мећтәрә:

— Кәтир мәним атымы!

Дәли Мећтәр бајаг һа чумду Гыраты јәһәрләмәјә.

Ејваз бахыб көрдү ки, һәм Никар, һәм дә Короғлу ишин о бири тәрәфини фикирләшмир, ећтијаты әлдән гојурлар. Ахы һәмишә белә намәләр кәләндә онлар ећтијат еләрдиләр. Одур ки, Ејваз ирәли јеријиб Короғлунун әлини өпдү, башлады јалвармаға ки:

— Изин вер бу сәфәрә мән кедим.

Короғлу Никар ханымын үзүнә бахды. Никар ханым әввәлчә разы олмады:

— Јох, Короғлу, бу ишә нә Ејваз кетсин, нә дә сән. Дәлиләрдән бир-икиси кетсин тез гызы көтүрүб кәлсинләр.

Амма сөзү дејәндә Никар ханымын көзү Ејвазда иди. Бахды ки, Ејваз Һүрү ханымын үзүнә бахды, башыны ашағы салыб елә гызарды, елә гызарды, олду гыпгырмызы пул. Онун шәстини сындырмағына пешман олду, тез сөзүнү чевирди ки:

— Короғлу, гој Ејваз кетсин. Бурда елә бир чәтин иш јохду. Гыз һазыр олачаг. Бу күн чатар, кечәни араја салар, гызы алар, кәләр.

Короғлу разы олду, өзү дә мәсләһәт көрдү ки, Ејваз Әрәб аты минсин.

Никар ханым ишдә о гәдәр дүзкүнлүк һасил еләмишди ки, бу вахта гәдәр Чәнлидә олан бир гајданы позуб мәсләһәт көрдү ки, гасид дә Ејвазнан кетсин, гызын јер-јурдуну десин ки, Ејваз тез гајыда билсин.

Елә ки изин верилди. Ејваз кедиб үстдән кејди, алтдан гыфылланды, алтдан кејди, үстдән гыфылланды, Әрәб аты гыфчаг јәһәрләјиб минди, гасиди дә көтүрүб дүшдү јола, үз гојду Рума тәрәф кетмәјә. Елә онлар Чәнлибелдән тәзәчә аралан-

мышдылар ки, бахыб көрдүләр буду бир атлы о бири јолнан Чәнлијә тәрәф елә чапыр, елә чапыр даһа нә дејим. Ејваз гасидә деди:

— Ајә, сән атыны сүр, мән көрүм о атлы нә карады.

Гасид јолуна давам еләди, Ејваз аты дөндәриб өзүнү јетирди чапара; дајан, — дејиб елә бир нә'рә чәкди ки, аз галды чапарын гулаглары бата. Амма һеч өзүнү о јерә гојмајыб деди:

— Ајә, бала нијә гышгырырсан?

Ејваз деди:

— Гышгырырам ки, ја'ни дејирәм көрүм кимсән? Кимин адамысан? Һарадан кәлиб, һараја кедирсән?

Јолчу деди:

— Ај һајыф сәнин зәндинә. Ај корафәһим, көрмүрсән Чәнлибелә гоч Короғлунун ојлағына кедирәм.

Ејваз деди:

— Јахшы, Короғлу илә сәнин нә ишин? О гачаг-гулдурнан сәнин нә алверин?

Чапар өзүндән чыхды, гызышды, башлады гышгырыб бағырмаға ки:

— Ајә, зындыг оғлу зындыг! Сән мәним ағама гулдур дејирсән? Бәјәм мәндән горхмурсан? Билмирсән ки, мән Короғлунун дәлиси Ејваз ханам? Инди нечәсән гајыдам битирәм ишини.

Ејваз күлә-күлә деди:

— Балам, бәјәм бу бојда јалан олар? Әкәр мән Короғлујамса мәним сән нишанда Ејвазым јохду. Де көрүм, кимсән? Дүзүнү демәсән, мәндән инчимә.

Јолчунун боғазы гуруду, башлады удгунмаға.

Ејваз дилләнди:

— Һә, ди де көрүм һа замандан мәним Ејвазымсан?

Јолчу јазығын нитги һајандајды. Һа кәкәләди, амма дили сөз тутмады дилләнә. Ејваз бахды бу һеч нә дејә билмәјәчәк, горхусундан бағры јарылачаг деди:

— Ајә, елә бөлкә кәлмисән мәнә дәли олмаға.

Чапар үрәкләнди, јыхылды Ејвазын атынын ајагларынын алтына ки:

— Короғлу, атам-анам сана гурбан олсун, мәни өлдүрмә. Елә истәдим кәләм сана дәли олам.

Ејваз деди:

— Нә олар, хош кәлмисән, сәфа кәтирмисән. Јәгин сән ешитмиш оларсан ки, ким мана дәли олмаға кәлсә мән әввәлчә ону сынајырам. Де инди чәк гылынчыны, сәни сынајачағам.

Ејваз буну дејиб мисри гылынчыны чәкди, онун башынын үстүндә елә һәрләди, елә һәрләди ки, јазыг елә билди башы

бәдәндән ајрылды. Бајаг һа сәрилди јерә. Һаннан һана көзүнү ачанда бахды ки, јох башы јериндәди, башлады ағлајыб јалвармаға ки:

— Короғлу, аманды, мәни өлдүрмә. Ахы дејибләр елчијә завал јохду. Мән Маһмуд пашанын елчисијәм, сана намә кәтирмишәм.

Ејваз әл атыб ону галдырды. Гасид әли әсә-әсә чибиндән намәни чыхарыб верди. Ејваз намәни ачыб көрдү Маһмуд паша јазыб:

«Короғлу, мән һаман Һәсән ханын оғлујам ки, атан Алынын көзләрини чыхартды, дүнја ишығына һәсрәт гојду. Сән дә һаман Алынын оғлусан ки, атамын чөрәјинә ајаг басыб сәни онун үстүнә кәтирди, сән дә ону дүнјадан көчүртдүн. Инди һәр јердә сәни мәрд, икид данышырлар. Әкәр доғрудан да икидсәнсә кәл Бајазидә. Сәнинлә тәкбәтәк вурушачағам. Ја сәнә верән аллаһ, ја мана».

Ејваз бахды ки, бу јердә өзүнү јаман долашдырыб. Әкәр дөнүб десәм мән Короғлу дөјүләм, апар намәни вер Короғлуја, елә о, өзү дә олачаг бу адамын бир тајы, инди дә бу адам онун үстүнә күләчәк, дејәчәк балам, мән дејирдим Короғлунун дәлисијәм сән мана күлүрдүн, бәс инди бу нечәди ки, сән өзүнү Короғлуја охшадырсан, дејирсән мән Короғлујам. Јох, әкәр Короғлу ады илә Бајазидә кетсә Короғлу билиб ондан инчијәчәк.

Фикир ону көтүрдү. Ејвазы белә фикирли көрән гасид деди:

— Короғлу, атам-анам сәнә гурбан олсун, дај мәндә күнаһ јохду. Бәлкә пашадан горхурсан, бәлкә паша орда сана нала-јығ сөз јазыб, белә фикирләширсән. Мәним борчумду Пашанын өмрини јеринә јетирәм.

Ејваз фикирдән ајылды, бахды Короғлу олмагдан савајы ајры әлач јохду, деди:

— Јох, һеч нә јазмајыб, сән атыны гајтар јаваш-јаваш сүр, мән о адама бир сөз тапшырым, гајыдым кедәк.

Ејваз аты гајтарыб сүрдү Лејли ханымын гасидинин јанына. Тез-тәләсик белә бир намә јазыб верди она ки:

Намән кәлиб бизә чатыб,
Лејли ханым, Лејли ханым!
Намәрдләрин бахты јатыб
Лејли ханым, Лејли ханым!

Арзуларсан Чәнлибели,
Әсәр сәрин-сәрин јели,
Јарын олар бир гоч дәли,
Лејли ханым, Лејли ханым!

Кәлиб ачарам мејданы,
Дүшмәнләр чәкәр аманы,
Сәһәр көзлә Ејваз ханы,
Лејли ханым, Лејли ханым!

Ејваз намәни гасидә вериб дилнән дә тапшырды ки, Лејли ханым мәни көзләсин.

Елә ки, Лејли ханымын гасидини јола салды, аты дөндәриб өзүнү јетирди Маһмуд пашанын гасидинә, башладылар јол кетмәјә.

Инди Ејваз Бајазидә кәлмәкдә олсун, сән көр Маһмуд паша Короғлуну мејдана нечә чағырды. О, хоткарын јанындан гајыдандан сонра чох көтүр-гој еләди, чох дүшүндү, чох јашынды, ахырда бу гәрара кәлди ки, Короғлуну тәләјә салмаса өмәл јемәјәчәк. Оду ки, шәһәрин кәнарында Чәнлибел тәрәфдән кәлән јолун каһ сағында, каһ солунда бир-бириндән бир ағач аралы једди гују газдырды, гујуларын үстүнү чөр-чөпнән өртдүрдү, өзү дә бу јолнан кет-кәли кәсдирди, сонра да һаман намәни јазыб Короғлуја көндәрди, гасидә дә тапшырды ки, ишди Короғлу ону Чәнлибелдә сахламајыб өзүјнән кәтирсә аты һәмишә онун далынча сүрсүн. О, истәјирди ки, Короғлу аты габагда сүрүб гујулардан биринә дүшсүн.

Бәли, Ејваз габагда, гасид далда елә ки кәлиб јетишдиләр Бајазидин једди ағачлығына. Әрәб ат биринчи гујуја чатанда иши дујду, сапды јолун сағ тәрәфинә. О бири гујуја чатанда сапды сол тәрәфә. Ат һәр белә еләдикчә Ејвазы гәзәб көтүрүрдү, она елә кәлирди ки, Маһмуд пашанын гасиди далдан она күлүрдү ки, аты сүрә билмир. Амма үчүнчү гујудан кечәндә Ејваз да бурда бир иш олдуғундан шәккә дүшүб аты өзбашына бурахды. Әрәб ат гујулардан сағ-саламат гуртарыб өзүнү вурду шәһәрә. Де хәбәр јајылды шәһәрә ки, Короғлу кәлиб. Маһмуд паша Короғлунун гујулардан белә саламат гуртармағына әввәл-әввәл бәрк горхду, сонра гошуна әмр верди шәһәри дөврәјә алдылар, өзү јарагланыб-јасагланыб бир дәстә сечмә адамларыјнан өзүнү јетирди шәһәрин мејданына ки, Ејваз да тәзәчә мејдана чатмышды.

Бу мејдан пашанын бачысы Мәрчан ханымын имарәтиҗнән габаг-габағајды. Мәрчан ханым да Короғлунун кәлдијини ешидиб күләфирәнкијә чыхмышды. Ејваз ону, о да Ејвазы көрүрдү. Ејваз атын башыны чәкиб он дөрд кечәлик ај кими дуруб мә'лул-мә'лул она бахан бу көзәли сеҗр еләјирди ки, бир дә пашанын бир дәстә адамнан кәлдијини көрдү. Әрәб аты чөвлана кәтириб үз тутду Маһмуд пашаја:

Маһмуд паша, намә јаздын, чағырдын,
Сүр атыны дә мејдана, кәлмишәм.

Ики чанын бири бу күн леш олсун,
Үстүндә ағласын ана, кәлмишәм.

Биз чомәрд оғлујуг, чәтин удузаг,
Гылынчым намәрддән кечмәз јан, узаг,
Ач гурд баласыјам, өзүм јалгузаг,
Бурда дишим бата, гана кәлмишәм.

Дүнјаны көтүрүб Короғлу ады,
Дүшмәнә зәһәрди әлинин дады,
Кәрәк һасил ола мәтләб-мурады,
Бач верәсән Ејваз хана, кәлмишәм.

Маһмуд паша Ејвазын енинә-узунуна, бој-бухунуна зәнд еләди, бахды һеч Короғлуја дејиләнишанлар бунда јохду. Өмр еләди гасиди кәтирдиләр, хәбәр алды:

— Ајә, де көрүм бу доғруданмы Короғлуду? Сән ону Чәнлибелдәнми кәтирмисән?

Гасид деди:

— Паша сағ олсун, дај буну хәбәр алмаг нијә? Бу ки, көрүрсән Короғлуду, өзүнү дә лап Чәнлибелин тәпәсиндән кәтирмишәм. Шүкүр аллаһа, мән ушаг зад дејиләм ки? Сәнин дөвләтиндән, елә дејил ки, . Чәнлибелә, Короғлуја нәбәләд олам. Кетдим көрдүм чәнни, думанлы бир дағды, аты сүрдүм ирәли, бир дә бахдым Короғлу отуруб дәлиләри, ханымлары јығыб башына, сөһбәт еләјир, Шәппәдән хејир намәни гојдум габағына, охуду, дурду, атыны миниб јола дүшәндә Никар ханым јалварды, ајагларыма дөшәнди ки:

— Короғлуну һараја апарырсан?

Дедим:

— Апарырам Маһмуд пашајнан күләшдирмәјә.

Чох јалварды ки:

— Гој биз дә кедәк бахаг.

— Иразы олмадым, аты сүрдүм кәлдим. Өзүм дә һеј далынча кәлдим, ди кәл, гујуја дүшмәди ки, дүшмәди.

Ејваз бахды ки, паша ону танымыр, гасид дә ону алдадыр. Өзүнү нишан вериб деди:

Короғлу дөјүләм, паша, јахшы бах!
Онун гоч оғлујам, хан Ејвазыјам.
Бир күн гојмаз көзләриндән ираға,
Мәчлисиндә сөһбәтијәм, сазыјам.

Бу дүнјада мән камымы гојмадым,
Пашалары һеј гырдымса дојмадым,
Тачир-түччарыны аз һа сојмадым,
Дөјүшүн тәрланы, бир шаһбазыјам.

Дүшмәнин үстүндә оллам гара јел,
Зәрбимдән үрәји сызылдар тел-тел.
Әслим Тәкәтүркмән, јерим Чәнлибел,
Чәнлибелин баһарыјам, јазыјам.

Хан Ејвазам, ахыдарам ганыны,
Гыррам султаныны, бәји, ханыны,
Әл атыб гылынча, аллам чаныны,
Нәслин нә вар јер үзүндән разыјам.

Маһмуд паша иши белә көрәндә деди:

— Балам, мән Короғлуну мејдана чағырмышдым ахы. Бәјәм бу икидә јарашан сифәтдими ки, өзү кәлмәјиб, бир сүдәмәр ушағы јаныма көндәриб?

Ејваз деди:

— Паша, Короғлу дүнја көрүб, сәнин кими пашалары чох јола салыб. О, чох јахшы билир ки, пашаларда, ханларда о гејрәт јохду ки, оннан тәкбәтәк вуруша билә. Әкәр мәни дүнјадан көчүрсән онда өзү кәләчәк.

Маһмуд паша деди:

— Ај јазыг, мән о бојда да нашүкүр дејиләм ки, әлимә дүшән гисмәтими кери гајтарам. Дедијим оду ки, өзү кәлсәјди һесабы бир дәфәлик елијәрдик.

Ону да дејим ки, пашанын көзү Ејвазы јејирди, оннан чох сајмазјана данышырды. Ејваз өзү дә буну дујурду. Оду ки, деди:

Јахшы бил, бу күндән паша,
Башланачаг галын сәнин.
Алыб сәни чалсам даша
Нә олачаг һалын сәнин.

Кејинәр поладдан дону,
Короғлу Гырата гону,
Јетишәр өмрүнүн сону,
Јатыбды јыгвалын сәнин.

Хоткара гуллуг битирмә,
Өмрүнү баша јетирмә,
Чара ахтар, вахт итирмә,
Гырхылачаг јалын сәнин.

Гоч Короғлу гәзәбләнәр,
Чох башлар бәдәндән енәр,
Әкәр кәлсә о пүрһүнәр,
Талан олар малын сәнин.

Ејваз сәни салар дәрдә,
Мисри гылынч ишләр сәрдә,
Дәјмишләрин дуран јердә,
Лејсан олар калын сәнин.

Сөз тамам олду. Ејваз Әрәб ата маһмыз көстәрди, ат мејданда чөвлана башлады. Маһмуд паша да атыны чөвлана кәтирди. Онлар әл атдылар гылынча, бир-биринә чох һәмлә еләдиләр, амма гылынчдан мурад һасил олмады. Әл атдылар низәјә, шешпәрә, јенә бир шеј чыхмады. Кечдиләр әмуда, бундан да иш дүзәлмәди. Атдан ендиләр. Ејваз бәрк гәзәбләнмишди, гәзәбли-гәзәбли әл атды пашанын кәмәринә, чәкди өзүнә сары. Пашанын дизләри кәлди јерә. Ејваз бир «ја мәдәд» дејиб, ону јухары галдыранда паша нә еләдисә адамлары һәр тәрәфдән төкүлдү. Ејваз әл-ајаг ачана кими кәмәнд атыб әлләрини сарыдылар. Маһмуд паша нәфәсини дәриб деди:

— Һә, инди хан Ејвазын бач-хәрачыны кәтирин верәк апарсын, Короғлунун көзү јолдады.

Бир јандан пашанын намәрдлији, бир јандан да бу тә'нәли сөзләр Ејвазын дәрдини бирдән минә јетирди, алыб деди:

Ај ағалар, хош кечәрми,
Ав баласыз мәләр олса?
Намәрд мәрдә әл еләјиб,
Ловғаланыб күләр олса?

Сечәр јахшы, биләр јаман,
Чәкәр гылынч, ахыдар ган.
Кәләр бурда ачар мејдан,
Гоч Короғлу биләр олса.

Гәм ,гүссә алды Ејвазы,
Белә јазылыбмыш јазы,
Вәзир дејәр паша гызы
Пир Короғлу кәләр олса.

Паша өзүнү ешитмәмәзлијә гојуб адамларына әмр еләди:

— Бунлар елә нәсилди ки, башы кәсилмәсә дили кәсилмәз. Көтүрүн, бәрк әзишдирәндән сонра әл-ајағыны гандаллајыб салын зиндана.

Ејваз сојуг зинданда тәк галанда елә бил јухудан ојанды, бахды һәр јери сызылдајыр. Башлады фикирләшмәјә ки: ej дили гафил, мән нә еләдим? Инди мәним јерими ким биләчәк? Далымча һара кәлиб, һарада тапачаг? Короғлу бу ишә нә дејәчәк? Ејваз фикрә кетди. Чәнлибел, гоч Короғлу, Никар ханым, Һүрү ханым, дәлиләр кәлиб дурду көзләринин габағында.

Инди Ејваз галсын фикир-хәјалда, сана дејим хоткардан. Хоткар јенә бүтүн дил диләнини, тәдбир төкәнини, чаны јананыны башына јығыб Короғлудан шикајәт еләјирди. Онлары каһ горхудурду ки, бир аз да галса кәлиб һамымызын вардөвләтинә саһиб олачаг, каһ да ән'амлар, бәхшишләр вә'д

едирди ки, ким онун сәсини кәссә она чатачаг. Тез-тез суал верир, чаваб алыр, јол ахтарыр, тәдбир төкүрдү.

Бу мәчлисдә хоткарын гардашыоғлу вәлиәһд Әмир хан да варды. Әмир хан гүввәтдә, шүчаәтдә, бој-бухунда, јап-јарашыгда Истамбулда сајылан чаванлардан бири иди.

Бәли, сөһбәтин ширин јериндә гаровулчу дахил олуб Маһмуд пашадан гасид кәлдијини хәбәр верди. Хоткар изин верди. Гасид ичәри кириб пашанын намәсини верди. Хоткар намәни вәзирә охутду, көрдү Маһмуд паша јазыб ки, Короғлунун дәлиси Ејвазы тутмушам, нә лазымды да еләјим. Хоткар о саат вәзирә әмр еләди пашаја јазсын ки, тез башыны кәсиб көндәрсин.

Елә ки, намә јазылды һазыр олду, хоткар истәди гасидә вериб јола сала, Әмир хан ирәли јеријиб әмисинә баш әјди, сонра башлады јалвармаға ки:

— Гој мән кедиб Ејвазын башыны кәсим кәтирим.

Хоткар әввәлчә разы олмады. Доғруду, о, Короғлуну тәләф еләмәк фикриндә иди, амма истәјирди ки, буну башгаларынын әлијнән еләсин. Өз адамларыны бәркә, боша салмаг истәмирди. Сонра фикирләшди ки, дај бунун да бәрки бошу вар, әли-голу бағлы адамды, гој кетсин сағ-сағ Ејваздан өз гисасыны алсын. Оду ки, изин вериб деди:

—Онда кет, чатан кими Ејвазын башыны өз әлләриннән кәс, тез дә гајыт кәл. Дај јубанма ки, Короғлу кәләр иши позар. Бир дә Маһмуд пашаја декинән ајыг-сајыг олсун, Короғлу һајанда олса Ејвазын далынча кәләчәк. Чалышсын ки, онун өзүнә бир тәһәр чәксин.

Әмир хан һазырлашыб јола дүшдү. Амма Әмир хан кедәндән сонра хоткар дуруб динчәлә билмәди. Бејнинә јүз чүр фикир кәлди, јүз чүр хәјала дүшдү ки, бирдән кедәр чаванлыг еләјәр, тәкбәтәк мејдана чыхар, вуруша киришәр, нә билим башы орда-бурда гарышар. Короғлу өзүнү јетирәр, иш позулар. Дај хоткарын сәбри-гәрары кәсилди. Вәзири јанына чағырыб әмр еләди ки:

— Тез бир адам көндәр кетсин десин јубаныб еләмәсинләр, иши тез гуртарсынлар. Әкәр јолда чатса Әмир ханы гајтарсын.

Вәзир тәләсик гыса бир намә јазды, хоткара мөһүр вурдурду, тез бир адама вериб јола салды.

Инди бу гасиди дә Әмир ханын далынча кетмәкдә гојаг, көрәк ахы Әмир хан Бајазидә нијә белә севинмиш кедирди? Көрәк Ејваз нә еләмишди ки, кедирди Ејваздан гисас алмаға.

Бир дәфә Әмир ханын јолу Гарса душмүшдү. О, Гарс пашасынын гызы Һүрү ханымы көрүб она бәнд олмушду .Хоткар

ишдән хәбәрдар оланда ки, пис јерин гызы дејил, елчи салмышды, разылыг алмышды. Елә тоја һазырлашанда хәбәр чатмышды ки, бәс Короғлу һүрү ханымы апарыб, өзүнү дә Ејваза вериб тој еләјиб.

Инди Әмир хан кедирди ки, бир тәрәфдән Ејваздан бу гисасыны алсын, о бири тәрәфдән дә бәлкә Мәрчан ханымы көрүб бир аз үрәјини јумшалтсын, өзүнү көстәрсин ки, бәлкә бир дүјүн ачыла. Инди дә ону Маһмуд пашанын бачысы Мәрчан ханыма нишанламышдылар. Амма нә фајда Мәрчан ханым Әмир хан дејәни демирди, ипә-сапа јатмырды, јола кәлмирди ки, кәлмирди. Әмир хан кедирди өзүнү Мәрчан ханыма таныда ки, Ејваз кими дүнјаја сәс салан бир икидин башыны кәсмәји она тапшырыблар.

Инди Әмир ханы Мәрчан ханымы көрмәк, онун үрәјинә јол ачмаг үмидијнән Бајазидә кетмәкдә гојаг, гајыдаг Чәнлибелә

Чәнлибелдә Ејвазын вә'дәси тамам олду, амма кәлиб чыхмады. Һамы башлады нараһат олмаға. Еяә ки, ахшам кәлиб дүшдү араја, Никар ханымын әлләри галды гојнунда, һүрү ханымын ала көзләри дөндү баһар булудуна. Кечә јарыдан кечди, һеч кимин көзүнә јуху кетмәди. Һәр ајаг сәси, һәр ат кишнәмәси Никар ханымы диксиндирди, Короғлунун сәбрини кәсди. Амма Ејваз кәлмәди ки, кәлмәди.

Сәһәр ачылмаға аз галмышды ки, Никар ханымы отурдуғу јердә чимир апарды. Елә тәзәчә көзүнә јуху кетмишди ки, јухуда көрдү Ејваз бир чејран говур. Бахды чејран гачыб өзүнү верди бир учурум дәрәнин дибинә. Ејваз да чејранын далынча дәрәнин дибинә енәндә бахды ки, чејран олду бир әждаһа, гајытды Ејваза сары. Никар ханым гышгырды ки, Ејваз гајытсын, өз сәсинә өзү ојанды, башлады титрәмәјә. Короғлу әл узадыб онун гара телләрини сығаллады, нијә белә еләдијини сорушду. Никар ханым ағлаја-ағлаја деди:

Сана дејим, гоч Короғлу,
Јаман бәд һалам, ағларам.
Һуј дејәрәм, кедәр әршә,
Чатар аһ-налам, ағларам.

Әлдән учурдум гушуму,
Шад көрмәдим тај-тушуму,
Јатдым бәд көрдүм душуму,
Дардады балам, ағларам,

Мән Никарам, зара кәлләм,
Бала дејиб дағы дәлләм,
Чох чәкмәз гүссәдән өлләм,
Инанма галам, ағларам.

Короғлунун үрәји тел-тел олду, деди:

Гәм ејләмә, алакөз јар,
Сәһәр кәтиррәм Ејвазы.
Үрәјинә салма губар,
Сана јетиррәм Ејвазы.

Ејвазсыз алышар синә,
Көнүл истәмәз ки, динә.
Чәкәрәм Гырат тәркинә,
Сана јетиррәм Ејвазы.

Хәтәр дәјсә бир телинә,
Талан саллам Рум елинә,
Отуррам Гырат белинә,
Сәһәр кәтиррәм Ејвазы.

Гызарам, ачарам мејдан,
Пашалара уддуррам ган,
Бу сәһәр ағаранда дан,
Сана јетиррәм Ејвазы.

Инан Короғлу сөзүнә,
Һәсрәтәм Евјаз үзүнә,
Гурбан о ала көзүнә,
Сәһәр кәтиррәм Ејвазы.

Никар ханым көрдүјү јухуну Короғлуја данышды. Елә бил Короғлуну илдырым вурду, бир дәли нә'рә чәкди, јер, көј, дилә кәлди. Бир суичим саатда бүтүн дәлиләр, ханымлар, мећтәрләр јығылды онун јанына. Короғлу көз кәздириб һамыны көрәндә деди:

Дәли һәсән, галх ајаға, дур инди,
Никар дејир хан Ејвазым галдады.
Чәкин мәним Гыратымы кәтирин,
Көмәк дејиб бахыр, көзү јолдады.

Дәмирчиоғлу, сән чәккинән гылынчы,
Гојмајын дағыла адамын учу,
Аслан паша чох һијләкәр, биличи,
Тутулубду, бир султаным әлдәди.

Һај ејләјин Һалајпозан ојансын!
Гылынчын гәмзәси гана бојансын!
Хан Ејвазым һәлә зәрбә дајансын!
Кәмалы сәрдәди, зору голдады.

Талан дүшсүн Рум елинә бу башдан!
Нишана галмасын даш үстдә дашдан!
Әли чыхыб гоч атадан, гардашдан,
Хан Ејвазым тәкди, көзү јолдады.

Намәрдин пешәси: мәрдә тор гурар,
Залымын сәнәти гурдурмагды дар,
Көзү јолда галыб бизи арзулар,
Һараj-һараj дејәр, үнү дилдәди.

Һајды дәлиләрим, ејләјин саваш,
Һүрүнүн көзүндә көрүрәм ган-јаш,
Короғлу оғул дер, Күрдоғлу гардаш,
Нанкар бала дејиб, јаман һалдады.

Короғлу дилнән дә деди ки:

— Күрдоғлу, Ејвазын башында бир иш вар, мәним атымы јәһәрләјин.

Күрдоғлу иши белә көрәндә ирәли јерилди, атасына деди:

Хан гардашымын далынча,
Ата, мән кедим, мән кедим.
Бир дамчы ганым галынча,
Ата, мән кедим, мән кедим.

Гардаш кедән күндән бәри,
Чаным галмајыбды јары,
Хан Ејвазын һавадары,
Ата, мән кедим, мән кедим.

Галхан тутум, шешпәр атым,
Дүратын јалына јатым,
Ејвазын дадына чатым,
Ата, мән кедим, мән кедим.

Әл атым паша варына,
Талан салым дијарына,
Чәким Һәбәш базарына,
Ата, мән кедим, мән кедим.

Күрдоғлу гылынчы тејләр,
Ағыр бәзирканлар әјләр,
Гоч оғлун илтимас ејләр,
Ата, мән кедим, мән кедим.

Короғлу әввәл-әввәл разы олмады, сонра оғлунун гәлбини сындырмајыб Дәли Һәсәни чағырыб деди:

— Атыны јәһәрлә, Күрдоғлујнан кет. Бу кечә Ејвазы бурда истәјирәм. Сабаһ бу замандан о јана кечсә өзүм кәләчәјәм.

Дәли Һәсән вахт итирмәјиб көрмәлисини көрдү, көтүрмәлисини көтүрдү, дүшдү јола. Инди бунлар Рума кетмәкдә олсунлар, ешит Аслан пашадан.

Лејли ханымын гасиди гајыдандан сонра Аслан паша башлады һазырлыг көрмәјә ки, Ејваз кәләндә оннан һесаб чәксин. О, гапы-бачасы мөһкәм бир ев һазыр елətдирди, чохлу нөјүт

һазырлатдырды ки, Ејваз кәләндә ал ејләјиб бу евә салдырыб од вурдурсун. Бу иши дә, јә'ни Ејвазы ала чәкиб јандырмағы тапшырмышды Лејли ханыма.

Бәли, Дәли Һәсән елә кәлди ки, малын су вахтында өзүнү јетирди Рума. Елә онлар тәзәчә шәһәрә кирмишдиләр, бириси јанашыб деди:

— Ағалар, Лејли ханым сизи көзләјир.

Дәли Һәсәнә дә елә бу лазым дејилми. Һаман адамы салдылар габаға ки:

— Кедәк!

Кәлһакәл, кәлһакәл, кәлиб чатдылар һаман евин габағына ки: Аслан паша онлары тора салмаг үчүн һазырлатмышды. Һаман адам евин ејванында дајанмыш гызы көстәриб јаваш-ча деди:

— Оду је Лејли ханым. Бах, бу гапыдан кирин ичәријә.

Дәли Һәсәнкил кирдиләр ичәријә. Елә онларын евә кирмәјинән гапынын шарагг өртүлүб гыфылланмағы бир олду. Инди аннадылар ки, онлары тора салыблар. Күрдоғлу бәрк гәзәбләнди. Истәди чәкиб гапыны гопарда. Дәли Һәсән гојмады. Күрдоғлу деди:

Дәли Һәсән, нијә көзә көрүнмүр,
Де көрүм һардады гардашым мәним?
Гардашсыз бир күн дә өмр ејләмәрәм,
Сел олар төкүләр көз јашым мәним.

Һаны ала көзләр гыјыла сүзә?
Бир дәрдим јетишәр әллијә, јүзә,
Де көрүм, һардады көрүнмүр көзә,
Дар күндә кәрәјим, сирдашым мәним?

Күрдоғлујам, көз ачмарам говғадан,
Шешпәримдә кәллә, гылынчымда ган,
Һеч заман дөнмәрәм Ејваз јолундан,
Бәдәннән ајрылса өз башым мәним.

Лејли ханым гапынын далындан гулаг верирди. Сөздән аннады ки, бунларын һеч бири Ејваз дејүл. Бири Күрдоғлуду, бири дә Дәли Һәсән. Гапыны ачыб кирди ичәри. Ирәли јеријиб әдәблә салам верди, дурду маддым-маддым бахмаға. Дәли Һәсән деди:

— Ханым, бир бизи акаһ елә көрәк бу нә киздәнпачды ки, бизнән ојнајырсан? Де көрәк сән кимсән? Лејли ханым һајандады? Ејваз һаны?

Лејли ханымы вәсвәсә көтүрдү. Јахшы, о өз әмиси гызларындан инчимишди. Гојаг ки, лап Короғлудан, ја ону Чәнли-белә апармајан дәлиләриндән гисас алмаг истәјирди. Бурада

Дəли Һəсənин күнаһы нə иди? Өзү дə белə бир икид... Короғлунун мө'тəбəр дəлиси.... сир-сифəтдən дə ки, һеч о бириләрдən пис дејилди. Һеч бир сөз демədən чыхардыб Ејвазын јаздығы намəни верди Дəли Һəсənə. Дəли Һəсən кетди фикрə. Лејли ханым деди:

— Фикрə кетмəјə вахт јохду.

Белə көрүнүр ки, Ејваз јолу дəјишиб һајана исə кедиб. Инди биз кəрək бир тəһəр елијək ки, сизə хəтəр дəјмəсин. Сəһəрə гədəр көзлүјək, кəлди, кəлди, јох, əкəр кəлмəсə онда бир тədбир төкəрик.

Дəли Һəсən деди:

— Бизи нə хəтəр көзләјир ки?

Лејли ханым деди:

Дүнən Ејвазын гасиди кəләндə кечиб əмимин әлинə. Əмим ишдən хəбəрдар олуб, Ејвазы өлдүрмəкдən өтəри тədбир төкүб.

О, евин јандырылмасы һаггында олан тədбири онлара данышыб деди:

— Əмим бу иши тапшырыб мəнə. Инди сиз бир аз көзләјин, мən кедиб бир јер дүзəлдим ки, сизи бу кечə орада сахлајым.

Лејли ханым гапынын ачарынын бирини верди Дəли Һəсənə, тапшырды ки, ишди бирдən тədбир баш тутмаса, евə од вурсалар өзләрини гуртарсынлар.

Елə Лејли ханым тəзəчə кетмишди ки, ајаг сəсləри кəлди. Аслан паша гапынын далындан дилләнди:

— Ајə, Ејваз хан, балам, мən ахы Короғлуну мəрд ешитмишдим. Дејəсən һеч дејиләнләрə көрə јохујмуш. Бəјəм һеч утанмады ки, ики паша гызынын əвəзинə икичə кədə оғлуну көндəрди мəним јаныма?

Сөз Күрдоғлуја бəрк тохунду, јенə истəди əл атыб гапыны гопартсын. Дəли Һəсən гојмады, пашанын чавабында деди:

— Паша, сағ олсун, һеч үрəјини сыхма. Ахы нијə белə тəнтиклик елəјирсən? Короғлу һеч сən дејən бојда намəрд, нанəчиб дөјүл. О, Мəһбуб ханымын гијмəтини чох јахшы билир. Бизи елə белə көндəрди, сənə хəбəр верək, һазырлыг көрəсən ки, сəһəр аллаһ гојса өзү једди мин, једди јүз јетмиш дəлијлə кəләчək сənин гуллуғуна.

Сөз пашанын чанына үшүтмə салды. Амма өзүнү о јерə гојмајыб деди:

— Нə олар, гој кəлсин. Көрүрəм ки, сиз чох үзү јола, гуллуға кедəн, бујруг битирəн адамларсыныз. Инди мən сизи көндəрим кедин о дүнјаја да хəбəр апарын, јахшы һазырлыг көрсүнләр ки, бəлкə сəһəр Короғлу өзү дə ораја тəшриф бујурду.

Паша буну дејиб кетди.

Күрдоғлу Дəли Һəсənə деди:

— Инди де көрək тəдбирин нəди?

Дəли Һəсən деди:

— Тəдбирим оду ки, биз чыхаг пашанын јурдуна од гојаг, сонра да көрək нə чарə еләјирик.

Елə истəјирдиләр ки, дуруб чыхсынлар, Лејли ханым дахил олуб деди:

— Дурмајын, далымча кəлин.

Лејли ханым онлары кətириб кизли бир јердə раһат еләди, сонра евə од вурдурду.

Ев јанды. Паша бир тəрəфдən раһат олду, севинди ки, бунун əвəзиндə хоткардан ән'ам алачаг. Амма о бири тəрəфдən дə Дəли Һəсənин бајагкы сөзү чанына лəрзə салмышды. Горхурду ки, сəһəр доғрудан да Короғлу кəлə, ашына соған доғруја. Оду ки, ахшамнан ишини еһтијатлы көрүб гошунуну ики јерə ајырды, бир һиссəсини шəһəрдən кənарда сахлады, бир һиссəсини исə сахлады шəһəрдə ки, ишди Короғлу кəлсə ики тəрəфдən һəмлə елијиб бир иш көрə билсин.

Бу тəрəфдən дə Лејли ханым архајын оланнан сонра өзүнү верди дəлиләрин јанына, башладылар тədбир төкмəјə ки, сəһəр нə еləсинләр.

Инди бунлары гојаг тədбир төкмəкдə, биз гајыдаг көрək Бајазиддə нəләр олду.

Маһмуд паша үч күн көзләди хоткардан чаваб чыхмады. Үч күн чох вахт олмаса да Маһмуд паша чох бəрк дарыхырды. Она көрə ки, пис-пис хəбəрләр ешидирди. Дејирдиләр: шəһəрин бир дəстə чаваны јығылыб сөзбир еләјибләр ки, зинданы дағыдыб Ејвазы гачырсынлар. Дејирдиләр: Короғлуја хəбəрə гачан чохду. Пашанын чанына бəрк горху дүшмүшдү. Дај дөрдүнчү күн дөзə билмəди. Јахын адамларыны јығыб мəсləһəт истəди. Топлашанларын ичиндə Гочу Меһди дə варыјды. О, пашанын сағ əли, дар күнүндə дадына чатаныјды. Гочу Меһди белə мəсləһəт көрдү:

— Јахшысы буду, кəлин Ејвазы асаг. Онсуз да хоткара онун өлүсү лазымды. Нə вахт да хоткардан чаваб кəләр, башыны истəр башыны верəрик, лешини истəр лешини.

Бу тədбир Маһмуд пашанын үрəјинə јатды. Деди:

— Меһди дүз бујурур, көзləрик ишин ичиннəн иш чыхар. Ахшам гаранлыг араја дүшəн кими дар ағачы гурулсун, һазыр олсун. Кечə јары оланда Ејваз асылсын. Гој сəһəр чамаат дурсун ки, ləлə көчүб јурд ағлајыр.

Маһмуд паша он нəфəр голузорлу адам ајырды, Гочу Меһдини онлара сəрдар еләди ки, кечə иши битирсинләр. Адамлар

өз ишләрини биләндән сонра кетдиләр кечәни көзләмәјә. Mahмуд паша араны хәлвәт еләјиб Гочу Mehдијә деди:

— Mehди аллаһ өзү шаһидди ки, сән мәним үрәјим-дирәјимсән. Мән нә сиррим олса ачыб үрәјими сана верирәм. Кәрәк сән дә мәним тапшырығымы јахшы јеринә јетирәсән. Билмәјән битмәз. Сағ ол, јахшы да јетирирсән. Амма дај бу дәфәки иш өзкә ишләрә бәнзәмәз. Бурда еһтијат лазымды. Әввәли буду ки, Ејвазы асанда еһтијатлы ол, ону елә гандаллы ас, сонра әл-ајағыны ач. Оннар јаман дәләдуз олурлар. Бирдән әлиниздән чыхар, сизә хәтәр јетирәр.

Гочу Mehди истәди динсин, Mahмуд паша гојмады, деди:

— Мәнә јахшы гулаг ас. Мән сана өзкә бир иш дә тапшырырам. Кәрәк бу кечә Канканоғлуну да Ејвазнан бир јердә асасан, сәһәр дә хәбәр јајасан ки, зиндана басғын еләмишиди.

Гочу Mehди әлини гојду көзүнүн үстүнә, деди:

— Паша сағ олсун, нә гәдәр ки, чаным вар, сәнин гуллуғундады. Бу мәним әлимдә бир суичим кими шејди. Сәһәр аллаһ гојса дурарсан ки, икиси дә дар ағачында јелләнир.

Гочу Mehди баш ендирди ки, чыха, паша даjандырыб деди:

— Mehди, даj билмирәм, кәрәк елә еләјәсән ки, сәһәрә гәдәр онун тутулдуғуну һеч ким билмәјә. Һәм дә ишини елә гурасан ки, бирдән бир јана кедәр, әлдән чыхар. Сонра да тәк асмаг олмаз. Өзүн билирсән ки, онун ел ичиндә һөрмәти чохду.

Гочу Mehди пашаны архајын салыб кетди, башлады әл алтыннан Канканоғлунун јерини өјрәнмәјә.

Инди гој гочу Mehди өз ишиндә олсун, бир көрәк бу Канканоғлунун күнаһы нәјди ки, ону да Ејвазнан бир јердә асмаг истәјирдиләр.

Канканоғлу Бөјүккиши Бајазиддә Ирзагулу дејилән бир канканын оғлујду. Балача вә'дәсиннән атасынын јанында кәзиб бу сәнәти өјрәнмишди. Бөјүккиши 16 јашына чатанда атасы өлдү, ики бачысы, бир анасы галды онун өһдәсиндә, башлады атасынын сәнәтини ишләтмәклә доланмаға.

Иjирми јашында Бөјүккиши елә бир оғлан олмушду, елә бир оғлан олмушду ки, бир көрән бир дә көрүм дејирди. Бөјүккишинин көзәллијинә чох гызлар һәсәд апарыр, чохлары ону далдалардан һәсрәт-һәсрәт сејр еләјир, доjмурду. Гызлар, кәлинләр, онун көзәллијинә, боj-бухунуна, гәдди-гамәтинә һејран галдығы кими, бәјләр, пашалар, ағалар, ханлар да әлинин ишинә, голунун күввәтинә, гејрәтинә, чәсарәтинә һејран галырдылар.

Даj Бөјүккишинин сәдасы һәр јери көтүрмүшдү. Һамы она һөрмәт еләјирди. Инди онун ады олмушду Канканоғлу.

Бир дәфә Канканоғлу Мурадбәјлидә Һәсән ханын оғланларына иш көрән заман Һәсән ханын гызы Мәрчан ханымы күләфирәнкидә көрүб она мәһәббәт јетирди, көнүл бағлады. Амма һа јол ахтарды ки, үрәјини она ачсын бир әлач тапа билмәди, чох әзијјәтдән сонра она бир намә көндәрди. Елә һәмин күн иши елә кәтирди ки, Ираван сәрдары Һүсејнәли ханнан елчи кәлди, Һәсән ханын оғланнары гызын разылығыны вердиләр. Мәрчан ханым нишанланды Һүсејнәли хана. Канканоғлу иши белә көрәндә даj чаваб көзләмәјиб, иши дә јарымчыг гоjду евә гајытды, һа чалышды ки, ону јадыннан чыхарда, амма олмады. Мәрчан ханымын мәһәббәти үрәjиндә јува салды, күндән-күнә шиддәт еләди. Нечә дејәрләр дәрд ону әритмәjә башлады.

Арадан бир ил кечмишди, амма елә бил Канканоғлу Мәрчан ханымы һәр күн јенидән көрүрдү, һеч ону јадыннан чыхарда билмирди. Бир күн о, евдә јенә фикирли-фикирли отурмушду, бир адам кирди ичәри, она бир намә верди, өзү дә тез гајыдыб чыхды. Канканоғлу намәни ачыб көрдү јазылыб:

Бир бахышда ихтијарым,
Әлләримнән алан, сәнсән.
Апарыб сәбри-гәрарым,
Мәни дәрдә салан, сәнсән.

Мәни салан гәм бәһринә,
Верән мәһәббәт гәһринә,
Од вуран көнлүм шәһринә,
Едән талан-талан, сәнсән.

Каш олајдын мәним јарым,
Әһдинә дүз вәфадарым,
Алыб күллү ихтијарым,
Сөзү чыхан јалан, сәнсән.

Јазыг Мәрчан дөндү гула,
Күчүнән сатдылар пула,
Мәнә јүз көз тикән ола,
Ахыр јарым олан сәнсән.

Бөјүккиши дәли кими олду. Өзүнү атды чөлә, гачды орабура нә фајда, намә кәтирәннән бир из тапа билмәди. Од дүшдү чанына даj дуруб динчәлә билмәди, јенә сапсары саралды, олду һејва кими. Јазыг анасы, бичарә бачылары һа доландылар, онун дөрд һәндәвәринә, дәрдиннән һалы ола билмәдиләр.

Канканоғлу даj дәрдә таб кәтирә билмәjиб үз гоjду Мурадбәјлијә. Амма нечә күн доландыса да бир јол тапа билмәди ки, өзүнү Мәрчан ханымын јанына верә, үрәjини ача, дәрдини

дејә. Ахырда бир дәст диләнчи палтары дүзәлдиб өзүнү танынмаз еләди, јетирди Мәрчан ханымын имарәтинин габағына. Она дәјән олмады. Һәјәтә кириб нә көрдү, көрдү Һүсејнәли хан отуруб ејванда, Мәрчан ханымын јанында, дејир:

— Мәрчан ханым, ахы сән нијә јола кәлмирсән? Балам, мал дејирсән мәндә, пул дејирсән мәндә, шан-шөһрәт дејирсән мәндә, јап-јарашыг истәјирсән мәндә, зор, гүввәт истәјирсән о да мәндә, дај сәнин бу инадын нәди?

Мәрчан ханым деди:

— Јох Һүсејнәли хан, һәлә көзләмәли олачагсан. Зорунугүввәтини мәнә көстәрмә. Аллаһын јазысыны нә билмәк олар. Бәлкә һеч сәнә гисмәт дејиләм.

Һүсејнәли хан деди:

— Ај гыз, сән нә данышырсан? Буду бир илди нишанлыјыг. Бәјәм сән дөрд-дөрд гардашы һајана гојурсан ки, бу сөзү ағзына алырсан. Елә олан јердә ја кәрәк јер үзүндә Һәсән ханын оғланлары гала, ја да Вәли ханын. Кәл сән иши һеч о јерә чатдырма.

Ахы гардашларын сана јахшы демәз. Бир дә сән јаддан чыхартма ки, оннар сәни зорнан да верәр, мән дә зорнан апара биләрәм. Амма биз истәмирик ки, елә ола. Кәл сән һәч инад еләмә, разылыг вер, гој сәһәрдән тојумузун тәдарүкүндә олаг.

Мәрчан ханым деди:

— Дедим ки, күчүнүзү мәнә көстәрмәјин. Онсуз да гардашларым мана зор еләјибләр. Инди сән бир аз сәбр елә, көрәк фәләк нә дејир.

Һүсејнәли хан әл атыб Мәрчан ханымын ағ биләкләриндән тутду. Оннан зарафат еләмәк истәди. Канканоғлу таб еләмәјиб кизләндији ағачын далындан өз-өзүнә башлады:

Еј назәнин, инсафа кәл,
Күл үстүнә хары гојма!
Әһдә, вәфаја кәлмишәм,
Позула илгары гојма!

Нә Мәрчан ханым, нә дә Һүсејнәли хан онун сәсини ешитмирди. Чүнки о, учадан охумурду, гошманы үрәјиндә дејирди. Јазыг Мәрчан аслан ағзында галан гузу кими чырпыныб, биләкләрини онун әлләриннән чыхартмаг истәјирди. Һүсејнәли хан да бурахмырды ки, бурахмырды.

Канканоғлу дејирди:

Алданма дөвләт, варына,
Кетмә әғјар базарына,
Түләк, тәрлан шикарына,
Јериш чәкән сары гојма!

Мәчнунам Лејли дағында,
Доланырам сорағында,
Көзләримин габағында,
Ала ихтијары гојма!

Елә бил ки, Мәрчан ханым Канканоғлунун үрәјиндән кечән гошманы ешитди. Елә бил ки, она гүввәт кәлди. Елә бил ки, тәк иди, бирдән-бирә архалы-көмәкли олду. Биләкләрини ханын әлләриндән елә чәкди ки, хан аз галды јыхыла.

Белә дөнәндә һәр икисинин көзләри һәјәтдә, ағачын дибиндә дајанмыш Канканоғлуја саташды. Хан Канканоғлуну диләнчи билмишди. Амма Мәрчан ханым ону танымышды. Гыз бир анлыға һәр шеји унутду, өзүнү атды онун үстүнә. Һүсејнәли хан иши белә көрәндә хәнчәри чәкиб истәди санча Канканоғлунун синәсинә. Канканоғлу әл атыб онун биләјиндән тутду, елә сыхды ки, хәнчәр әлиннән дүшдү. Һүсејнәли хан һәјәтдән чыхды. Јазыг севкилиләр дуруб һәсрәт-һәсрәт бир-биринин үзүнә бахмаға башладылар. Амма һеч биринин нитги олмады ки, диниб даныша. Кечдән-кеч Канканоғлу деди:

Һәсрәтиннән әримишәм,
Сәсим батыб киримишәм,
Ајағына јеримишәм,
Чәким аһу-зары, гојма!

Бир дә Һәсән ханын оғланлары кирдиләр һәјәтә. Маһмуд хан һәмлә еләди ки, Канканоғлуну вурсун. Канканоғлу үз тутуб Мәрчан ханыма деди:

Канканоғлу чәкәр аһы,
Сәнсән онун гибләкаһы,
Сана кәтириб пәнаһы,
Өлдүрүлләр, бары гојма!

Мәрчан ханым ирәли јериди, гардашына деди:

— Намәрдлик еләмә гардаш! Атам очағына наһаг ган салма. Бир јазыг сајылын бириди, оннан ишиниз олмасын.

Маһмуд хан деди:

— Көрүрәм, елә сәнин өзүн дә бир јазыг сајылын бирисән. Һүсејнәли кими адамы гојуб бир сајыла дил вермисән.

Мәрчан ханым деди:

— Мәним үстүмә бөһтан атма, Маһмуд! Көрүрәм, сизин бу һај-күјүнүз оннан өтәриди ки, мән тоја разылыг верәм. Аллаһ хатиринә разыјам, гој сәһәр тоју башласынлар.

Бу сөзләр дүнјаны ханларын көзүндә нура, чырагбана дөндәрди, јазыг Канканоглунун көзләриндә исә чәһәннәм зүлмәтинә.

Mahmud хан деди:

— Һүсејнәли хан, өзүн ешидирсән, көрүрсән ки, Һәсән ханын гызы ахмаг дејил, нә дә намуссуз. Инди кет Һазырлығыны көр, кәлинини апар!

Јазыг Канканоғлу кор-пешиман, бир дә сәһәр Мәрчан ханымы көрмәк умудујнан Һәјәтдән чыхмаг истәјәндә Мәрчан ханым деди:

— Даjан, aj јазыг, гој сәнә бир парча чөрәк верим. Һәлә мәним гапымдан сајыл бош гајытмајыб.

Буну дејиб Мәрчан ханым пәрдәнин далына кечди, чох чәкмәди гајыдыб Канканоғлунун чантасына бир парча чөрәк салды.

Канканоғлу чыхды, кәнддән бир аз араланыб чөрәји чыхартды, бахды ки, Мәрчан ханым бојунбағыны, бир гәдәр гызыл, бир үзүк, бир балача да намә гојуб чөрәјин арасына. Намәни ачыб көрдү ки, гыз јазыб:

«Бөјүккиши, инди иши ишдән кечирмисән. Әкәр әһдинә дүсәнсә Ираванд асәнин јолуну көзләјирәм. Мән ја сәнинәм, ја да гара торпағын».

Бу јандан Һүсејнәли хан гајытды Иравана, тој Һазырлығыны көрдүрмәјә, бир дә сәһәр гара хәбәр јајылды ки, Короғлу Хојдан гајыдырмыш, јолда Һүсејнәли ханнан габаглашырлар, дава еләјибләр, Короғлу Һүсејнәли ханы өлдүрүб.

Күнләр кечди, һәфтәләр өтдү, ајлар доланды, Mahmud ханын бәхт улдузу доғду. Хоткар ону чағырыб Бајазидин пашалығыны тапшырды она, бачысы Мәрчан ханымы да нишанлады гардашы оғлу вә вәлиәһди олан Әмир хана.

Амма Mahmud пашаны нараһат еләјән бир иш варыјды. Мәрчан ханым јенә ики ајағыны бир башмаға гојмушду ки, дај мән һеч кимә кетмәк истәмирәм. Mahmud паша да чох јахшы билирди ки, онун ишинә сәдд олан Канканоғлуду. Оду ки, бир бәһанә ахтарырды бәлкә ону бир јанлыг елијиб гызын көзүнү оннан кәсә.

Күн кәлиб о күн олду ки, Mahmud паша Ејвазы тутуб салды зиндана. Сәһәри күн Бајазидин бир дәстә чаваны јығылыб сөз бир еләдиләр ки, зинданы дағыдыб Ејвазы хилас еләсинләр. Канканоғлу да бунларын ичиндәјди. Нечә дејәрләр, бу дәстәни о дүзәлтмишди, тәдбир онун тәдбиридји. Үчүнчү күн оннар елә сөзләшдиләр, елә вә'дәләшдиләр ки, кечәни араја салыб зинданы дағытсынлар, һәр кәс өз ишини биләндән сонра өз евинә кедиб кечәни көзләмәјә башлады.

Канканоғлу да тәзәчә евә кәлмишди ки, бир дә вәфалы Сәлим ичәри кирди, евдә һеч ким олмадығыны көрүб деди:

— Бөјүккиши, Мәрчан ханым деди ки, Mahmud пашанын башы бәрк гарышыгды, бир өзүнү јетирсин мана.

Канканоғлу Сәлимнән палтарыны дәјишиб өзүнү јетирди Мәрчан ханымын јанына. Мәрчан ханым ону өз зирзәмисинә апарыб деди:

— Бөјүккиши, әзизим, де көрүм мана олан мәһәббәтиннән һеч бир нишанә вар, ја јох?

Канканоғлу деди:

— Әзизим, мәним сана олан мәһәббәтими дејирсәнсә күндә он гат артыр. Амма нә еләмәк ки, мән лүт бир канканоғлујам, пулум шан-шөһрәтим јохду. Гардашын да ки, сәни сатыр пула, шөһрәтә. Көрүрәм, һеч аллаһ да касыбын тәрәфиндә дејил. О заман ки, вә'дләшдик гачаг, о саат Әмир хан јаннан ариз олду, чатан кими гардашын сәни нишанлады она. Дај бундан белә биз нә елијә биләрик? Һараја пәнаһ апара биләрик ки, хоткарын һөкмү ораја ишләмәсин, бизи тутдурмасын, мәһәббәтимизи даша вурмасын? Дај сән кәл мәни јаддан чыхарт, кет Әмир хана, хошбәхт ол, јаша.

Мәрчан ханым деди:

— Сән чох догру данышырсан, Бөјүккиши. Инди иш чох пис јерә илишиб. Хоткар габаға кечиб. Амма мән елә бир јер билирәм ки, ораја хоткарын һөкмү ишләмир. Әкәр ораја гачсаг камымыза чатыб хошбәхт оларыг. Гачмаға да бир јахшы фүрсәт вар. Кәрәк бу кечә гачаг.

Канканоғлу деди:

— Мәрчан, де көрүм Османны торпағында о нечә јерди ки, хоткарын һөкмү ораја ишләмәсин? Јер үзүндә о нечә сығыначагды ки, мәним кимиләр орда хошбәхт олсунлар, мурадына чатсын, бәхтәвәр јашасын?

Мәрчан ханым деди:

— Дај ораларыны хәбәр алма, чох узаглара кедиб өзүнү јорма. О јер чох да узаг дејил. Инди дур кет, е'тибар еләдијин достуннан, јолдашыннан да бирини тап, шәр гарышанда ол бурда. Кәрәк бу кечә кедәк. Олмаса бир дә мәни о дүнјада көрәчәксән.

Канканоғлунун боғазы гуруду, диимәјә игтидары олмады. Ахы бу кечә, о һеч јана кедә билмәзди.

Мәрчан ханым иши белә көрәндә деди:

— Әкәр белә горхаглыг еләсән, индидән мәннән әл чәк. Бу нә сифәтди сән дүшдүн. Бәјәм сән јерләрин алтында кәзән Бөјүккиши дејилсән?

Канканоғлу деди:

— Мән горхмурам Мәрчан! Амма кәл, сән изин вер бу иши бу кечәлијинә дајандыраг. Сәһәр нечә десән елә дә еләрик. Гој бу кечә јахшы Һазырлашым ки, сәһәр кедиб бир јана чыхаг.

Елә бил Мәрчан ханыма ох дәјди. О, һеч белә чаваб көзләмирди. Оду ки, деди:

— Бөјүккиши, бу нә чүр'әтсизликди еләјирсән? Бил вә акаһ ол, сәһәр мәни апармаг истәјирләр. Әкәр бу кечә мәгсәдимә чата билмәсәм зәһәр ичәчәјәм.

Канканоғлу диксинди, деди:

— Јахшы, әзизим инди ки, белә̀ди һеч олмаса кечә јарыја кими мана мөһләт вер.

Мәрчан ханым бахыб көрдү ки, јох ону јола кәтирә билмир. Деди:

Канканоғлу, әкәр мәни севирсән,
Бу кечә гачмаға кәләсән кәрәк.
Фәрһад кими күлүнкүнү көтүрүб,
Бисутун дағыны дәләсән кәрәк.

Канканоғлу деди:

Илтимас ејләрәм, ај алакөзлүм,
Гој галсын вә'диниз сәһәрә, Мәрчан!
Нә иш олса өз јолуна гојарам,
Чәкәрәм һәр иши тәһәрә, Мәрчан!

Мәрчан ханым деди:

Гәбул ет чананын илтимасыны,
Чәтинди тутасан мәрдин јасыны,
Ја силәсән бу көнлүмүн пасыны,
Ја мәним голумда өләсән кәрәк.

Канканоғлу деди:

Тәрлан кими гыј вурарам, учарам,
Дәмирдән сәдд олса чејнәр, ачарам,
Ја өлләм ,ја сәни аллам гачарам,
Гуш кими гонарам јәһәрә, Мәрчан!

Мәрчан ханым деди:

Мән Мәрчанам, јахшы-јаман сечәрәм,
Мәһәббәт јолунда башдан кечәрәм,
Сәһәрә галарса зәһәр ичәрәм,
Дејирәм, бу башдан биләсән кәрәк.

Канканоғлу деди:

Јазыг Канканоғлу ahy-зардады,
Бир јаннан чананы интизардады,
Бир јаннан бир икид өмрү дардады,
Өлдүрәрләр, галса сәһәрә, Мәрчан!

Мәрчан ханым деди:

— Ачыг даныш көрүм нә дејирсән? Сән бу кечә кими дардан гуртармаг истәјирсән?

Канканоғлу галмышды однан сујун арасында. Иши чох пис јерә илишмишди. Билмирди нә еләсин. Сирри ачсынмы, ачмасынмы? Ахы нечә олса Мәрчан ханым Маһмуд пашанын бачысыды. Бирдән сирр ачылар, иш позулар, јолдашларын ичиндә олар бәднам. Јох, дәрдини демәсә бәс гыздан нечә изин ала биләр. Јох-јох әлачы кәсилди, деди:

— Мәрчан ханым, өзүн билирсән ки, Маһмуд паша Ејвазы тутуб салыб зиндана. Өзү дә намәрдлијнән тутуб. Мәрдлијнән олса јенә дәрд јары оларды. Инди биз бир дәстә адам сөз бир еләмишик ки, бу кечә зинданы дағыдаг, Ејвазы хилас еләјәк. Инди әкәр сән мәни мән сәни севдијимин јүздә бирчәси гәдәр севирсәнсә кечә јарыја гәдәр көзлә, кечә јары олум сәнин гуллуғунда, гачаг дүз сән дедијин јерә. Өзүндә ки, дејирсән чох узаг дејил.

Канканоғлу елә буну дедијини көрдү. Мәрчан ханым сарылды онун бојнуна, деди:

— Әзизим, елә мән дә сәни она көрә чағырмышам. Кәрәк бу кечә Ејвазы азад елијәк, оннан бәрабәр Чәнлибелә, Короғлуја пәнаһ апараг. Мәним дедијим јер елә орады. Амма иш бурдады ки, мәним тәдбирим өзкәди. Сизин тәдбириниз чәтин баш тутар, һәм өзүнүзү өлдүрәрсиниз, һәм дә Ејвазы. Өзүнүз билирсиниз ки, зинданын гапы-бачасы, даш-дивары чох мөһкәмди, кешикчиси чохду. Бир балача сәс олду о саат пашаын гошуну алар үстүнүзү. Амма буду мәним зирзәмимдән зиндана үччә аддымды. Сән бүтүн јолдашларына хәбәр елә, бу кечә дајансынлар, е'тибар елә̀дијинин биријнән кәл зирзәмидән зиндана лағым атаг. Ејвазы хилас елијәк гачаг. Әкәр, шајәд, бу иш баш тутмады, онда сиз дурурсунуз, зиндан дурур. О ки, дејирәм сәһәр мәни апарырлар, ону өзүм елә-белә дејирдим ки, бу кечә ишдән бојун гачырмајасан.

Канканоғлу бахыб көрдү доғрудан да бу тәдбир оннарын тәдбириннән чох асан, чох да горхусузду. Разы олду, дај вахт итирмәјиб өзүнү верди јолдашларының јанына, мәсәләни данышды. Һамы тәдбири бәјәнди.

Канканоғлу ахшамы араја салыб досту канкан Мирзәлини дә көтүрдү, өзүнү јетирди зирзәмијә.

Мәрчан ханым һәр шеји һазыр еләмишди. Ди кириш диләр ишә. Иш чох јахшы кедирди, елә зиндана аз галмышдылар габаг чыхды сал даша. Чох әлләшдиләр, сәһәрә аз галмыш, бахдылар зинданнан сәс кәлир: